

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Aydın

www.aydinyol.az

19 avqust 2016-cı il № 28 (87) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 30 qəpik

“Oskar”a
təqdim edilən
“Çölçü” 5 qitədə
göstərilən yeganə
filmimizdir”

Şamil
Əliyev

» sahifə 6

Lətif
Səfərovun
“LƏTİF”i

» sahifə 11

Almas
İldırımın
şeyrləri

» sahifə 13

Qərb elminin qəribə “ixtiraları”

Plagiatlığın qurbanı olmuş Azərbaycan və Şərqi alimləri

» sahifə 10

ANONS

Ceyhun bəy Hacıbəylinin
mühacirət həyatını
əks etdirən kitab

» sahifə 3

Bir filmin çəkilişləri
bitdi, digəri başladı

» sahifə 3

Orfoqrafiya lüğətindən
çıxarılan sözlərin
təsnifatının davamı

» sahifə 4

Kraliçanın təərəddüdlərinə
son qoyan sual

» sahifə 5

Təməl möhkəmdirə...

» sahifə 5

Amerikaya ilk zənci
nə zaman gəlib?

» sahifə 14

Heminqueyin evindən
oğurlanan buynuz
49 il sonra qaytarıldı

» sahifə 16

“Kafka məhkəməsi”ni
İsrail Milli
Kitabxanası uddu

» sahifə 16

Barak Obamanın
son məzuniyyəti üçün
seçdiyi kitablar

» sahifə 16

Corc Oruellin heykəli
yenidən “BBC”nin
binası önündə

» sahifə 16

Naümidləri ümidləndirən
Müqəddəs Nikolas

» sahifə 7

Təkəbbürün fəsadları

» sahifə 12

Valeri Sinelnikov

Ölkəmizə gələn ərəb tursitlərinin sayı 100 dəfədən çox artıb

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərindən (BƏƏ) Azərbaycana gələn turistlərin sayında əsaslı artım baş verib. Təkcə cari ilin iyul ayında BƏƏ-dən ölkəmizə səfər edən əcnəbilərin sayı 10 073 nəfər təşkil edib. Bu da keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 100 dəfə çoxdur.

Bu, son illər ərzində Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin marketing strategiyasına əsaslanan təbliğat işlərinin gücləndirilməsinin, 2011-ci ildən etibarən BƏƏ-də təmsilçi ofisin fəaliyyətə başlamasının, eləcə də 2015-ci ilin noyabr ayından etibarən BƏƏ vətəndaşları üçün sadələşdirilmiş viza rejimi yaradılmasının məntiqi nəticəsidir.

Nazirlikdən AZƏRTAC-a bildirilib ki, aparılan təhlil və araşdırmalar nəticəsində BƏƏ-nin digər Körfəz ölkələri ilə birlikdə Azərbaycan üçün turizm baxımından prioritetlərdən biri olduğu müəyyən edilib və bundan sonra həyata keçirilən marketing siyasəti və kampaniyalarının bir qismi planlaşdırılmış şəkildə sözügedən ölkələrə yönəldilib.

2011-ci ildə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin "Atlantis Holidays" MMC şirkəti arasında "Körfəz əməkdaşlıq ölkələri – bazar əlaqələrində iştirakın istiqamətlənməsi və ictimai əlaqələr xidmətinin təmin edilməsi haqqında" müqavilə imzalanıb və həmin ildən etibarən sözügedən ölkədə nazirliyin təmsilçi ofisi fəaliyyət göstərməkdədir. 2011-ci ildən etibarən şirkət Körfəz ölkələrindən turistlərin cəlb edilməsi, regionda Azərbaycanın maraqlarının təmin olunması, təbliğat və təşviqat kampaniyalarının təşkili, birgə tədbirlərin keçirilməsi, reklamların yerləşdirilməsi, info və press turların təşkili istiqamətlərində bir çox işlər görüb. Təsəffüf deyil ki, 2015-ci il ərzində Fars körfəzi ölkələrindən Azərbaycana gələn xarici vətəndaşların sayında 57,5 faiz artım baş verib.

"Açıq kitab" online mütaliəçilərin portalıdır!

ARNK yanında Tərcümə Mərkəzinin "Açıq kitab" online kitabxanası Azərbaycan, rus və digər xarici dillərdə yüzlərlə klassik, müasir bədii ədəbiyyat nümunələrinin, mətn və materialların, lüğətlərin, müxtəlif sahələrə dair elmi, publisistik ədəbiyyatların, dünya dillərinə tərcümə edilmiş Azərbaycan ədəbiyyatının, həmçinin Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş dünya ədəbiyyatlarının elektron versiyasını mütəmadi olaraq, pulsuz yayımlayır.

Kitabxana vasitəsi ilə Tərcümə Mərkəzinin "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının və "Aydın yol" qəzetinin dövrü saylarını da pulsuz əldə edə bilərsiniz. Bunun üçün www.achiqkitab.az ünvanlı kitabxanaya daxil olmaqla yüzlərlə nəşri ödənişsiz əldə etmək olar!

Onu da qeyd edək ki, artıq onlayn kitabxanamızın rus dilli versiyası da fəaliyyət göstərir.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlül Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı,

Feyziyyə, Nərin Güllü Əliyeva, Rəbiqə Nazimqızı

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. **Sifariş:** 2289

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74.

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Qəzet Azərbaycan Respublikasının

Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.

Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

İlham Əliyev Almaniyanın və Belçikanın yeni səfirlərini qəbul edib

Mixael Kindsqrab və Bert Skufs etimadnamələrini Azərbaycan Prezidentinə təqdim edib

○ Prezident İlham Əliyev Almaniya Federativ Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Mixael Kindsqrabın etimadnaməsini qəbul edib.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə söhbət etdi.

Dövlət başçısı Azərbaycanla Almaniya arasında ikitərəfli əlaqələrin çox uğurla inkişaf etdiyini vurğuladı. Bu ilin iyununda Almaniya uğurlu səfərini və eləcə də Almaniyanın xarici işlər naziri Frank-Valter Ştaynmayerlə Varşavadakı görüşünü məmnunluqla xatırlayan Prezident İlham Əliyev ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın çox fəal mərhələdə olduğunu dedi. İqtisadi sahədə böyük qarşılıqlı marağın olduğunu deyən dövlətimizin başçısı bunun Berlində keçirilən biznes forum zamanı şahidi olduğunu qeyd etdi. Almaniyanın çoxlu şirkətlərinin ölkəmizdəki fəaliyyətinə toxunan Prezident İlham Əliyev ölkəmizin alman şirkətlərinin Azərbaycanda təkcə kontraktor kimi deyil, eləcə də investor kimi çalışmalarında maraqlı olduğunu bildirdi. Azərbaycanla Almaniya arasında qarşılıqlı inam və etimada əsaslanan siyasi dialoqun davam etdirilməsinin önəmini qeyd edən dövlətimizin başçısı enerji, nəqliyyat, təhlükəsizlik və digər sahələrdə əməkdaşlıq üçün yaxşı imkanların olduğunu dedi. Prezident İlham Əliyev səfir fəaliyyətində uğurlar arzuladı.

Qəbula görə minnətdarlığını bildirən Almaniya Federativ Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olun-

muş fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Mixael Kindsqrab ikitərəfli əlaqələrimizin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı Almaniyanın Kansleri Angela Merkeldən və xarici işlər naziri Frank-Valter Ştaynmayerdən aydın göstərişlər aldığını bildirdi. O, Angela Merkelin və Frank-Valter Ştaynmayerin sabit və inkişaf edən tərəfdaş ölkə olan Azərbaycanla əlaqələrin genişləndirilməsinə böyük marağ göstərdiklərini qeyd etdi. Səfir son illər Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunun daha da artdığını xüsusilə vurğuladı. Almaniyalı diplomat siyasi, iqtisadi, enerji təhlükəsizliyi, mədəni və digər sahələrdə mövcud olan əməkdaşlığımızın daha da genişləndirilməsi işində səylərini əsirgəməyəcəyini dedi.

Görüşdə Azərbaycanda həyata keçirilən islahatlar ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı, ölkələrimiz arasında enerji, təhlükəsizlik, səhiyyə, turizm, mədəniyyət və digər sahələrdə əməkdaşlığın perspektivləri müzakirə edildi.

Prezident İlham Əliyev Belçika Krallığının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Bert Skufsun etimadnaməsini qəbul edib.

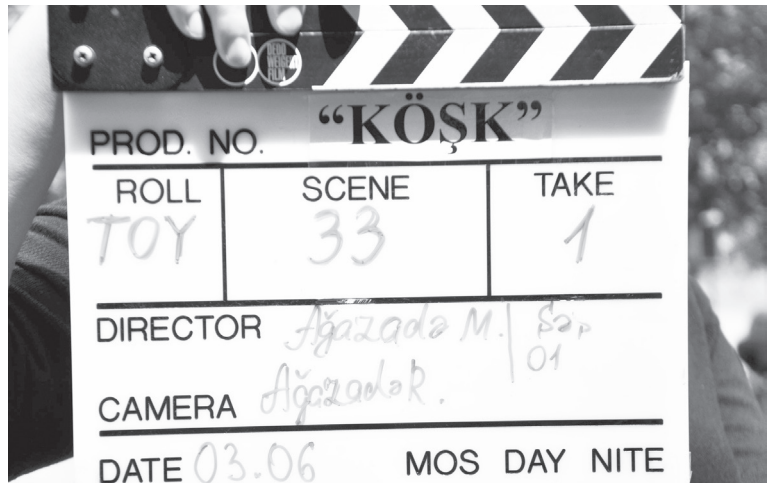
Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə söhbət etdi.

Azərbaycan-Belçika ikitərəfli əlaqələrinin uğurla inkişaf etdiyini qeyd edən dövlətimizin başçısı bu əlaqələrin razılıq doğurduğunu bildirdi. Ölkələrimiz arasında ticarət, sərmayələr, təhsil və digər sahələrdə mövcud olan əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsi üçün yaxşı potensialın olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev iqtisadi sahədə əməkdaşlığın genişləndirilməsinin vacibliyini vurğuladı. Belçika şirkətlərinin Azərbaycandakı fəaliyyətinə toxunan dövlətimizin başçısı xüsusən tikinti sahəsində bu şirkətlərin uğurlu təcrübəsini qeyd etdi. Prezident İlham Əliyev səfirə diplomatik fəaliyyətində uğurlar arzuladı.

Azərbaycanda səfir təyin olunmasından məmnunluğunu ifadə edən Bert Skufs hələ 2012-ci ildə Azərbaycanda olduğunu, ölkəmizin və Bakının gözəlliyinin, həmçinin xalqımızın səmimiyyətinin onu valeh etdiyini dedi. Belçika şirkətlərinin Azərbaycanda tikinti sahəsi ilə yanaşı, logistika, əczaçılıq, tibb, texnologiyalar və digər sahələrdə fəaliyyət göstərdiklərini qeyd edən səfir Bert Skufs ölkəmizin iş adamlarının Azərbaycan şirkətləri ilə işləməyə hər zaman açıq olduqlarını bildirdi. Fəaliyyətinin əsas məqsədinin ölkələrimiz arasında yaxşı münasibətləri davam etdirmək olacağını vurğulayan səfir hər iki ölkənin maraqları daxilində iqtisadi əməkdaşlıq imkanlarını araşdırmaq istiqamətində də səylərini əsirgəməyəcəyini qeyd etdi.

“Köşk”ün çəkilişləri başa çatdı

Sırada “Nar bağı” filmidir

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə Cəfər Cabbarlı adına “Azərbaycanfilm” kinostudiyasında lentə alınan “Köşk” tammetrajlı bədii filminin çəkilişləri yekunlaşıb.

Kinostudiyadan AzərTAC-a bildirilib ki, filmin süjet xətti mühəribədə öz torpaqlarını, sevdiklərini və evlərini itirmiş iki gəncin, azərbaycanlı Azər və gürcü qızı Leylanın sevgi əhvalatından bəhs edir. Filmin çəkilişləri Azərbaycan və Gürcüstanda aparılıb.

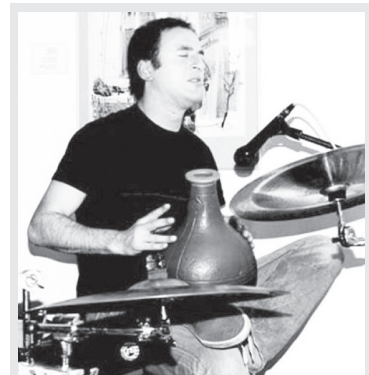
Romantik komediya janrında olan filmin ssenari müəllifləri İmir Məmmədli, Mirsadiq Ağazadə, quruluşçu rejissoru Mirsadiq Ağazadə, quruluşçu operatorları Elxan Rüstəmov, Ruslan Ağazadə, quruluşçu rəssamı Əziz Məmmədov, bəstəkarı Rauf Əliyev, icraçı prodüseri Azər Quliyev, prodüseri Müşfiq Hətəmovdur.

Filmə baş rolları Sənan Ələz, Nini İaşvili, Zaza Asanişvili, Kamran Şahmərđan və digərləri canlandırlıblar.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişi ilə Cəfər Cabbarlı adına “Azərbaycanfilm” kinostudiyasında isə artıq digər ekran əsərinin, İlqar Nəcəfin “Nar bağı” adlı yeni tammetrajlı bədii filminin çəkilişlərinə hazırlıqlar gedir.

Kinostudiyadan AzərTAC-a bildirilib ki, dram janrında lentə alınacaq filmin ssenari müəllifləri Asif Rüstəmov, İlqar Nəcəf və Roelof Jan Minneboo (Niderland), quruluşçu operatoru Ayhan Salar (Almaniya), quruluşçu rəssamı Rafiq Nəsirov, icraçı prodüseri Akif Əliyev, prodüseri Müşfiq Hətəmovdur.

Hazırda filmin aktyor və məkan seçimi aparılır.

Məşhur caz ifaçısı İrakli Koiava Bakıda konsert verəcək

Oktabrın 23-də gürcüstanlı məşhur caz ifaçısı İrakli Koiava və onun kvinteti Bakıda konsert proqramı ilə çıxış edəcək.

AzərTAC xəbər verir ki, “Art Garden”də nəzərdə tutulan konsert proqramı Bakı Beynəlxalq Caz Festivalı çərçivəsində reallaşacaq.

Konsertdə caz ifaçısı və kvintet öz repertuarından populyar caz musiqisi səsləndirməklə yanaşı, dünya caz musiqisinə də müraciət edəcək. İrakli Koiavanı Keso Burçuladze (skripka, piano, vokal), Devid Baxtadze (perkusiya), Natiya Maqlakelidze (skripka) və Nika Çelidze (elektro və akustik gitara, vokal) müşayiət edəcək.

Qeyd edək ki, oktyabrın 22-dən 30-dək Bakıda keçirilməsi nəzərdə tutulan Bakı Beynəlxalq Caz Festivalına dünyanın bir sıra tanınmış caz ifaçıları qatılacaq.

Bakıda dünya şöhrətli yazıçıya həsr olunmuş tədbir

Səbail rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sisteminin 3 saylı filialında dünya şöhrətli ingilis yazıçısı Valter Skottun anadan olmasının 245 illiyinə həsr olunmuş “Tarixi roman janrının banisi” adlı tədbir keçirilib.

Kitabxanadan AzərTAC-a bildirilib ki, tədbir Bakı Şəhər Mədəniyyət və Turizm Baş İdarəsinin təşkilatçılığı ilə reallaşdı.

Tədbirin təşkil olunmasında məqsəd yerli oxucuları dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin yaradıcılığı ilə tanış etməkdən ibarətdir.

Tədbirdə oxuculara məlumat verilib ki, yaradıcılığa XVIII əsrin 90-cı illərində poeziya ilə başlamış yazıçı 1802-ci ildə “Şotlandiyanın sərhəd nəğmələrində” adlı xalq nəğmələri kitabını çap etdirib. Bu topludan sonra yazıçı romantik poemalar yazmaq qərarına gəlib.

Tarixi roman janrının yaradıcısı olan ədib otuzdan çox roman və povestin müəllifi kimi dünyada tanınır. Mühüm sosial-tarixi konfliktlər, xalqın və dövlətin taleyi, cəmiyyətin inkişafı, milli və sinfi mübarizə problemləri ilə bağlılıq V.Skottun tarixi romanlarının əsas xüsusiyyətlərindən sayılır.

Diqqətə çatdırılıb ki, V.Skottun yaradıcılığı Avropa və Amerika ədəbiyyatında sosial roman janrının inkişafına güclü təsir göstərmişdir. Sonda oxucular yazıçının əsərləri ilə yaxından tanış olma imkanı əldə ediblər.

Kolumbiyanın Azərbaycandakı müvəqqəti işlər vəkili Milli Kitabxana ilə yaxından tanış olub

Bu günlərdə Kolumbiyanın ölkəmizdəki müvəqqəti işlər vəkili xanım Marta Galindo A.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında olub. Qonağa Milli Kitabxana haqqında ətraflı məlumat verilib.

Kitabxanadan AzərTAC-a bildirilib ki, xanım diplomat Azərbaycanda olmağından məmnunluğunu ifadə edərək mədəniyyətimizə, incəsənətimizə, ədəbiyyatımıza və mətbəximizə olan marağından söz açıb. Daha sonra açıq kitabxana ilə tanış olan qonağa kitabxana fondu və xidmət sahələri haqqında məlumat verilib.

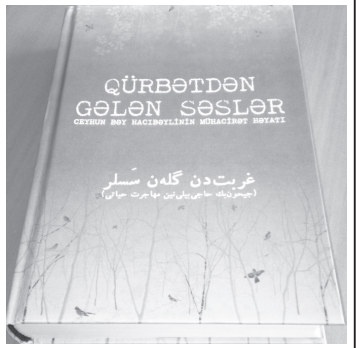
Nadir kitablar və kitabxananın muzeyi şöbəsi ilə yaxından tanış olan qonaq kitabxanaya üzv olaraq fondan bəhrələnməyini söyləyib.

Qonaq açıq kitabxanada “Rəy və təkliflər” kitabına ürək sözlərini yazıb.

Sonda Marta Galindoya ölkəmizlə bağlı müxtəlif dillərdə çap olunmuş kitablar hədiyyə edilib.

Ceyhun bəy Hacıbəylinin mühacirət həyatını əks etdirən kitab

Ceyhun bəy Hacıbəylinin Azərbaycan Respublikası Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində mühafizə edilən arxiv sənədlərindən, epistolaryazılarından və digər mənbələrdən olan sənədlərdən istifadə edilməklə hazırlanmış “Qürbətdən gələn səslər” (Ceyhun bəy Hacıbəylinin mühacirət həyatı) kitabı çap olunub.

Milli Arxiv İdarəsindən AzərTAC-a bildirilib ki, kitab “Ceyhun bəy Hacıbəylinin 125 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 19 noyabr 2015-ci il tarixli Sərəncamına uyğun olaraq hazırlanıb.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qısa tarixi mövcudluğuna son qoyulduqdan və sovet hakimiyyəti qurulandan sonra mühacirət etmiş insanların həyatı yad ölkələrdə ağır keçib, onlar ya bolşeviklərin məxfi idarələri tərəfindən məhv edilib, ya təqiblərə məruz qalıb, ya da uzun müddət ehtiyac içində yaşayıblar. Həmin mühacirət həyatını yaşamağa məcbur olanlardan biri də milli istiqlal hərəkatının öncüllərindən və Azərbaycanın təkcə türk ellərində deyil, bütün islam aləmində ilk respublika kimi tanınmasında böyük rol oynamış yazıçı, jurnalist, politoloq, redaktor, dahi bəstəkar Üzeyir bəy Hacıbəylinin kiçik qardaşı Ceyhun bəy Hacıbəyli olub.

Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivinin böyük həcmdə materiallarından istifadə edilməklə ərsəyə gəlmiş bu kitab tədqiqatçıların tarixin çox dəyərli və az öyrənilmiş məqamları ilə tanış olmasına imkan yaradacaq.

1990-cı illərin əvvəllərində UNESCO-nun səlahiyyətli nümayəndəsi olmuş Ramiz Abutalıbov Ceyhun Hacıbəylinin sənədlərini Fransadan vətənə gətirməkdə əvəzsiz xidmətlər göstərmişdir. O, bu missiyanı üzərinə götürməklə nəinki Ceyhun bəy Hacıbəylinin, eyni zamanda mühacirət həyatı sürmüş bir çox şəxslərə aid olan sənədləri də ölkəmizə gətirməyə müvəffəq olub. Həmin sənədlər arasında Ceyhun bəyin ayrı-ayrı siyasi xadimlərlə yanaşı, qardaşı, dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli ilə bağlı məktubları da diqqəti cəlb edir.

Əlli illik bir dövrü (1912-1962-ci illər) əks etdirən bu məktublarda şikayətlər, haqsızlıqlar, ağır həyat tərzini əks etdirən mətbuat səhifələrində Azərbaycanla bağlı dərc olunan yazılar, vətəndə gedən hadisələr öz əksini tapıb.

Bu yazışmaların geniş marağa səbəb olacağını nəzərə alıb oxucularla tanış edilməsində, yazışmaların sistemli şəkildə oxunmasında, müasir ölfibamıza köçürülməsində, ümumiyyətlə, kitabın ərsəyə gəlməsində, onu tərtib edilib nəşrə hazırlanmasında Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivinin direktor müavini Aslan Kənanın xidmətini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Artıq neçə aydan bəridir ki, ARNK yanında Tərcümə Mərkəzində "İşlək orfoqrafiya lüğəti" üzərində iş gedir. Məqsəd, hazırda istifadədə olan "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndə yer almış minlərlə yazılış səhv, qəliz ərəb, fars sözlərinin, mənası və mənbəyi bilinməyən söz və söz birləşmələrinin, müxtəlif şəkilçilər və hallandırmalarla artırılmış, bəzən iki-üç şəkildə verilmiş ifadələrin, eləcə də sahə lüğətlərinə aid terminlərin, dərman, kimyəvi element adlarının təmizlənməsi, əvəzində milli ədəbi nümunələrdən aranıb tapılmış sözlər daxil edilməklə, işlək, aydın dil vəsaitinin ərsəyə gətirilməsidir. Adıçəkilən kitabdan, orfoqrafiya lüğəti qaydalarına uyşmayan sözlərin təsnifatını nəzərinizə çatdırır, oxucuların, dil və lüğət mütəxəssislərinin fikir və mülahizələrini, irad və təkliflərini gözləyirik. Orfoqrafiya lüğətindən çıxarılan sözlərin təsnifatı 6 fevral 2016-cı il tarixdən (62 sayılı buaxrılış) etibarən mütəmadi olaraq "Aydın yol" qəzetində dərc edilir.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

"Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndən çıxarılan sözlərin təsnifatı

Orfoqrafiya lüğətinin tərfi: "Orfoqrafiya lüğəti - sözlərin düzgün yazılış qaydasını bildiren dil vəsaitidir".

Mənası anlaşılmayan sözlər	Mənası və yazılış qüsuru sözlər	Dialekt və ara sözləri	İşlənməyən ərəb, fars və digər əcnəbi sözlər	Terminlər	Suni sözlər və söz birləşmələrindən düzəldilən qurama sözlər	Lüzumsuz sözlər və söz hallandırmaları
nisgildönmə nizəbaz nizəbazlıq noxud-qarmağabənzər noxudvarılıq normalsayma normaölçən novgülü nöqtəvilik nömrəvilik nunqənd nunqəndli odadəyanətli odorlaşdırma oğlancıq olabilmə oleandrlıq ol-olmalı onixiyayatutulma onsuzluq optimallıqgöstərmə oturub-tutma oturub-tutmaq ovsunlayıb-buraxma ovsunlayıb-buraxmaq ovsunlayıb-tutma ovsunlayıb-tutmaq ovuntuvanlıq oynaqlı-çubuq oynaqlı-tərpənən oynaqlı-tərpənməz ölçmə-informasiya öl-diri ölmədirilyaşama öndağlıq öyrədici-yoxlayıcı öyüncü özxərciniçıxaran özxərciniçıxarma özüşəgiran özümlüolma özünətəsirlənmə özünübəndətmə özünürəngləyən özüsönməyən panelevlilik panellilik papirosçu parçameyvəli paritetsayma part-partsalan part-partsalma pasdemə passızlıq patıltı patıltılı patıltısız patronvarılıq pauperləşdirilmə pauperləşdirilmək pauperləşdirmə pauperləşdirmək pauperləşmə	əks-səpələnmə əks-təklif əks-təzyiq əksyanma əqdetmə əl-ağac əl-ağacla əlaqədarlıq ələmandaqalma ələmandaolma əl-qolatan əl-qolatma ələzsilmə ələzyuma əmələgətirdən əmmaməqoyan əmmaməqoyma əmmədərəcəsinə əncamtapan ərəbaxan ərəbcələşdirilmiş ərəbcələşdirmə ərəbcələşdirmək ərəbcələşdirtmə ərəbcələşdirtmək ərəbcələşmiş ərinçəklikətmə ərinçəkölma əsasötürmə əsəbiməzaclıq əsəbiyyətlə əvvəlləri fas (hərb.) fatmanənə fazagöstərən fazagöstərmə feodalı feodalsız fətrlik fəhmetmə fəhmölunma fələkətzadə fələkətzadəlik fələkzadə fərləhlik fotoqeydetmə fotoşəkilçəkən general-komissar genetik-avtomatik genetik-mineralogiya genetik-riyazi geocoğrafi geodimetriya geodiotropizm geyib-kecinmə geyib-kecinmək gezeng gəmi-krançası girosükan gödərək-gödər hafnium halbahalıq hampalaşma	görcəzmə görcəzmək hırnaşma hırnaşmaq hırtılmaşma hırtılmaşmaq ho-ho hoholama hoholamaq hoholatma hoholatmaq hoqquldama hoqquldamaq hoppuldama hoppuldamaq hortlama hortlamaq hortlanma hortlanmaq hortlatma hortlatmaq hortuldama hortuldamaq hortuldatma hortuldatmaq hovxurma hovxurmaq hovxurtma hovxurtmaq hoziki hozikilik höl hölləmə hölləmək hölləşmə hölləşmək hövkələnmə hövkələnmək hövkələnmə hövkələnmək hövləki hövləkilik hurray hurraylama hurraylamaq hüt hütləmə hütləmək hütüldəmə hütüldəmək nəm-xəmetmə nəslizay niçə niçəvarı niçəvarılıq nömrəbaz nömrəbazlıq nömrəgələn ocuğazca ocuğazcana	müşkülgüşa müşkülpəsənd müştəba müştərigir müştərigirlik mütəbiq mütəbiqət mütəbiqlik mütəhəyyir mütəhəyyirənə mütəkəbbir mütəkəbbirənə mütəlla mütəmədiyən mütəmayil mütənəhilik mütərəddid mütərəddidlik mütəvəccih mütəzərrir müttəfiqən müttəsil müttəsillik müvafiqət müvazi müvazilik müvərrix müzare müzayidə müzayiqə müzəffəriyyətlə müzəkkər müzəyyən müzlim müzmin müzterib müzür naavand naavandlıq nabəca nabud naçaq naçiz naçizlik nadidə nadirən naehmal naəhl naəhllik nafəhm nagahani nagahdan nagüvara nahəngam naxışkar naxünək naibüssəltənə naqabil naqəbul naqisüləql nam	nasturan natrolit nautiloid nautofon nebulium nef nefelin nefelometr nefelometrik nefelometriya nefrolitiaz nefrolitiaz nefron nefropatiya nefroptoz nefroskleroz nefrotik nekrobakterioz nekrobioz nekrologiya nekromantiya nekton neqosiant nematod (-lar) nembutal neobiheviorizm neodim neoendemik (-lər) neogen neoheksan neokom neopren neosalvarian neoteniya neotomist neotomizm neovaskulyarizasiya neper neptunium nereida nereyin nerit nernst nervasiya nervizm nervür nevma nevrinoma nevrizm nevroma neyman neyroallergiya neyrofibril (-lər) neyroqliya neyroqlobulin neyroleptanalgeziya neyroleptik neyromalyariya neyromorfologiya neyronfragiya neyronfraq (-lar) neyroplegik neytrino	donqarlama donqarlamaq donqarlana-donqarlana donquldatma donquldatmaq donorluqetmə donorolma donudar donudarlıq donugödək donugödəklik donuuzun donuuzunluq donuzotarma donuzsaxlama donuzsaxlayan dopdoğruluq dorağacılı dorağacısız dorquran dorqurma dostbazlıqetmə dostbazolma dostbilmə dost-yar dost-yarlı dost-yarsız dotasiyavermə dovçəkmə dovğabişirən dovğabişirmə dovşancıq dovşançı dovşandili dovşandodaqlı dovşanqaçış dovşanyarpaq dozaçı döldüşmə dölverici dölvericilik döndərici döngəlilik dönməksizin dönücü dönükçixma dönüklükətmə dönükolma dönümlük dönüş-qayıdış dördağacılı dördağacsız dördağızlı dördətli dördatomlu dördbarmaq dördbarmaqlı dördbaş dördbəndli dördbloqluq dördböğazlı	dopdoluluq dostlaşdırma-dostlaşdırma dostlaşdırılma dostlaşdırılmaq doşabsız dovğalı dovğasız dovlalı dovlasız doyumsuzca dozalandırılma dozalandırılmaq dozalanmaq dozalaşdırıcı dozalaşdırılmış dozalaşdırmaq dozalatdırma dozalatdırmaq dozalatma dozalatmaq döllənə-döllənə dönəcəksiz dönə-dönməyə dönəlgəli dönəlgəsiz dönərli dönərlik dönərsiz döngəsizlik dönməyə-dönməyə dördarvadlı dördcərgə-dördcərgə dördcərgəlik dördçalarlı dördçarxılı dörddeşikli dörddilli dördgözlü (-lər) dördxallı dördkəsidicişli (-lər) döşəkağılı döşəkağısız döşəküzülü döşətdirilmə döşətdirilmək döşlülük parça döşlüksüzlük döşüdoluluq döşüodluluq dövlətləndirə- dövlətləndirə dövlətləndirilmə dövlətləndirilmək dövlətsizlik dövrəyarpaqlı dövrilənə-dövrilənə dövriləşə-dövriləşə döydürə-döydürə döydürtmə döydürtmək

(Davamı gələn sayımızda)

III YAZI

...Bəzən deyirlər ki, hökmdarlar ən adi insani hisslərdən məhrumdur, yəni onlarda qəlb deyilən şey yoxdur, oturlar taxt-tacda, içləri qəzəb və nifrətlə doludur, məsləhət almağı özlərinə ar bilir, məmləkəti də istədikləri kimi idarə edirlər.

Bu rəyi nağıllar, əfsanələr formalaşdırıb. Şifahi xalq ədəbiyyatında yaxşı padşaha nadir hallarda rast gələrsən. Əslində, statusu kənara qoysaq, şahlar, krallar və kraliçalar da adi adamlardır və yeri gələndə onlar da hissə qapılır, sevir, sevilir, kədərli anlarda göz yaşlarına hakim kəsilə bilmirlər.

Liz Çələbi də əvvəl belə düşünürdü ki, bütün krallar öz sələflərindən mənfi nə varsa, hamısını əxz eləyiblər. Bu səbəbdən İordaniya kralı Hüseyin şəxsi həyatı barədə bəzi gerçəkləri öyrənmişdi. 42 yaşlı Hüseyin 3 dəfə evlənməyə macal tapıb. O, əvvəlcə özündən 7 yaş böyük Dina bin Əbdül-Həmidlə ailə həyatı qurub, bu qadın Kembric Universitetini bitirmişdi və Qahirə Universitetində ingilis ədəbiyyatından dərslər deyirdi. Lakin bu izdivac uzun sürmədi.

İkinci həyat yoldaşı Antuanetta Avril Qardiner ingilis zabitanın qızı idi, dəbdəbəli həyatı çox sevir, ailəyə dəyər vermirdi. Hüseyin Antuanettadan olan iki övladına anaları ilə görüşməyi qadağan etmişdi. Bu fakt Lizi yaman qorxudurdu. Deməli, kral qəddar da ola bilər.

Hüseyin 3-cü arvadı, 1 il əvvəl avtomobil qəzasında həlak olmuş Aliyə Fələstin əsilli idi və deyilənə görə kral bu qadını dəlicəsinə sevirmiş. İordaniyalılar Aliyənin əziz xatirəsini uca tuturdular. O, ictimai həyatda yaxından iştirak edirdi, qadınların parlament seçkilərində iştirakına nail olmuşdu.

"3 arvad və 7 uşaq! Yeni ailə həyatı üçün heç də pis başlanğıc deyil!" - Liz bunu düşünsə də, qəlbini ovsunlamış hisslərlə bacara bilmirdi. Hüseyin onu Əmmən hava limanından Nyu-Yorka yola salanda yalnız bunu demişdi:

- Həyatımın bəzəyinə çevrilərsənmi?"

Bu sözlərdən sonra Liz bütün tərəddüdlərini üstündən xətt çəkdi.

Nyu-Yorkun 5-ci Avenyusunda, Çələbilərin ailə məşvərəti çox gərgin keçdi. Lizin atası Nəcibin dediyi son sözlər bütün rəylərin qayəsini ifadə edirdi:

- Hüseyinə ərə getməyi sənə qadağan edirəm!

...Liz Hələbi 1978-ci il iyunun 15-də İordaniya kralı Hüseyin ben Talalın həyat yoldaşı oldu. O, həyatının ən əziz günü - nigah mərasimini tam fərqli təsəvvür edirdi. Gəlin özü üçün "Dior"dan xüsusi libas sifariş vermişdi, yastıdaban nəfis ayaqqabı tikdirmişdi, çünki boyca Hüseyindən hündür idi.

Lakin kəbin mərasimi cəmi 3-4 dəqiqə çəkdi və Lizi maşına basıb Hüseyin anası - kraliça Zaynun yaşadığı Zəhran sarayına apardılar. Sonradan öyrəndi ki, Zayn oğlunu dərin məhəbbətlə sevdiyi üçün onun əvvəlki 3 arvadını gəlin kimi qəbul etməyib, elə ana kraliçanın bu dəfəki soyuq baxışlarından da duyulurdu ki, Liz də həmin siyahıya daxil olacaq.

Sürprizlər bundan sonra başladı. Liz bir gecənin içində şıltaq, təkəbbürlü, ipə-sapa yatmayan qızdan məsum və itaətkar şərq qadınına çevrildi. Taxt-tacın yeni xanımı ABŞ vətəndaşlığından imtina edib İordaniya vətəndaşı oldu, xristian etiqadını dəyişərək, İslamı qəbul etdi. Ən başlıcası, Lizin adını dəyişərək "Nur əl Hüseyin" qoydular, yəni "Hüseyin nuru".

Ən çətini yeni həyata uyğunlaşmaq, ilk növbədə Hüseyin və ətrafdakıların hörmətini qazanmaq idi. Nur ərəb dilindən başladı. İlahi, dünyada belə çətin dil varmı? O, hesab edirdi ki, dili əməlli-başlı öyrənib, ancaq Əmmən bazarında qoca satıcının dediklərini heç cürə anlaya bilməyəndə, bazardakıların istehzal baxışları altında oranı tərk edəndə başa düşdü ki, hələ çox oxuyub öyrənməlidir.

Saray əhli, xüsusən də qulluqçular hələ də Nura "ələhəzrət" əvəzinə cidd-cəhdlə "madam" deyər müraciət edirdi. Bu "ənənəni" dəyişə bilməyəcəyini anlayan Nur yeni xidmətçilərini Avropadan gətizdirdi.

Hüseyin əvvəlki arvadlarından olan uşaqları ilə dil tapmaq müşkül məsələyə çevrildi. Kral mərhum arvadı Aliyənin uşaqları - qızı Hayn və oğlu Əlini göstərərək demişdi:

- İstəyirəm ki, onlara yaxşı ana olasan!

Nurun uşaqlarla, özü də kral sarayında böyümüş erköyünlərlə sıx ünsiyyət qurmaqda heç bir təcrübəsi yox idi. Kimdən məsləhət almalı? Bu mövzuda olan ədəbiyyat da köməyə gəlmədi. Deməli, Nur yalnız özünə güvənməli idi

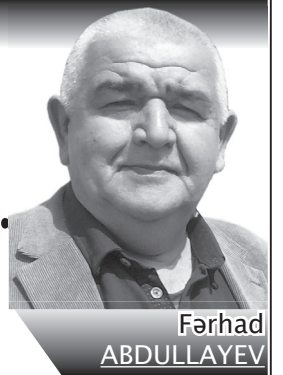
...Körfəz münafişəsi zamanı Küveyt və İraqdan 13 mindən çox qaçqın İordaniyada sığınacaq tapdı. Kraliça Nur həmin dəhşətli günlərdə yuxusuzluqdan və yorğunluqdan ayaqda güclə dayansa da, köməksiz qaçqınların çadır düşərgəsində yerləşdirilməsi, onların bütün ehtiyaclarının ödənilməsi işinə şəxsən rəhbərlik edirdi. Səsi batmışdı. Amma gözlərindəki Nur bütün komandanı ruhlandırır. Hətta ABŞ-in qırcı təyarrələri çadır şəhərciyin üstündə uçanda Nur qaçqın uşaqları qucaqlayıb onları özünün keçmiş həmvətənlərindən qorumağa çalışırdı.

Kraliça Nur şücaətləri ilə xalqın etimadını qazandı. Kral Hüseyin həyat yoldaşı ilə fəxr edirdi. Lizin təşəbbüsü ilə ölkədə yeni məktəblər, klinikalar tikildi, nəhəng sosial-iqtisadi layihələrə start verildi. İordaniyalılar bu insanpərvər və humanist qadının Amerika əsilli olduğunu unudaraq artıq onu nəvazişlə "bizim əlahəzrət kraliça Nur" çağırırdılar.

...Amma kraliça Nurun sevgi hekayəti nağıllardan fərqli oldu. 1999-cu il fevralın 6-da kral Hüseyin xərçəng xəstəliyindən vəfat etdi. Onun tabutu arxasında Klinton, Karter, Ford, Buş, Peres, Yeltsin kimi dünya siyasətçiləri addımlayırdı. Bu, bütün dünyanın kral Hüseyinə və kraliça Nurun daha canından artıq sevdiyi İordaniyaya sonsuz məhəbbətinin təcəssümü idi!

Fərhad SABİROĞLU

Təməl möhkəmdir... Dünyanın demək olar ki, bütün ölkələrində, o cümlədən də Azərbaycanda uşaqların müəyyən qanunlar çərçivəsində işləyib pul qazanmasına icazə verilir.

Fərhad ABDULLAYEV

Dünyanın demək olar ki, bütün ölkələrində, o cümlədən də Azərbaycanda uşaqların müəyyən qanunlar çərçivəsində işləyib pul qazanmasına icazə verilir.

Bu qaydalar azyaşlıların istismarına yox, əksinə, onların faydalı əməyə alışdırılmasına, başqa sözlərlə desək, zəhmətkeş, mənəvi cəhətdən düzgün inkişafına şərait yaradır. Mütəxəssislərin fikrincə, erkən yaşlarından faydalı əməyə alışmaq, zəhmətə qatlaşmaq, çevrədəki insanlara təmənnəsiz kömək etməyi öyrənmələr gələcək həyatda çətinliklərə uğurla sinə gərir, liderlik keyfiyyətləri ilə fərqlənirlər.

...Abşeronun Pırşağı kəndində yaşayan Əbilovlar ailəsini çoxdan tanıyıram. Çoxuşaqlı ailə uzun illərdir ki, torpağı əkib-becərir, halal zəhmətlə dolanır, bostanda göyərti və tərəvəz əkir, həyətyanı sahədə qurduqları istixanada qış aylarında pomidor və xiyar yetişdirirlər.

Yolum düşəndə bu ailənin ərsəyə gətirdiyi təmiz və dərmansız məhsullardan alıram. Hər dəfə də ailə başçısı Adil ilə təsərrüfat işləri, dolanışıq barədə xeyli söhbət edirik. O, əmindir ki, kasıblıqdan və işsizlikdən gileylənən adam günahı başqalarında yox, ilk növbədə özündə axtarmalıdır.

- Torpaq onu sevən hər kəsi dolandırmağa qadirdir. Zəhmətə qatlaşan adamın ruzi-bərəkəti heç vaxt əskik olmaz. Dədə-babadan belə görmüşük və övladlarımızı da bu ruhda tərbiyə etməyə çalışırıq.

- Adil, məşallah, təsərrüfat böyükdür, iş də, yəqin ki, başdan aşır. Bütün bunları necə çatdırırsınız? Kənardan işçi qüvvəsi cəlb edirsiniz?

- Qətiyyətlə. Hər çətinliyi öz gücümüzə dəf etməyə alışmışıq. Allah sizinkiləri saxlasın, evdə 10 uşaq böyüyür, bu, böyük sərvətdir, qızlı-oğlanlı, hərə bir işin qulpundan yapışsa, heç bir problem qalmaz. Biz ailə münafişəsi, dava-dalaş, küsülülük nə olduğunu bilmirik, çünki buna vaxtımız və həvəsimiz yoxdur, bacı-qardaşlar bir-biri ilə çox mehriban dolanırlar.

- Azyaşlılar da təsərrüfatda çalışır?

- Əlbəttə. Onları faydalı əməyə indidən alışdırmaq lazımdır. Düzdür, sağ olsun dövlətimiz, çoxuşaqlı ailə olduğumuz üçün bizə hər cür yardım göstərir. Lakin mən bir ailə başçısı kimi, bunu vəziyyətdən çıxış yolu saymıram. İnsan öz alın təri ilə qazandıqı çörəyi yeməlidir. Qoy uşaqlar da yedikləri çörəyin qədrini bilsinlər, müstəqil olmağa alışsınlar, böyüyəndə həyatda başqalarına möhtac qalmasınlar, həm mənən, həm də fiziki cəhətdən sağlam böyüsünlər.

- Bəs təhsilləri? Axı indi təhsil prosesi çox mürəkkəbdir. Yoxsa məktəbdən yayınırlar?

- Bir ailə başçısı kimi buna heç vaxt yol verə bilmərəm. Təhsil ön plandadır. Övladlarımızın təhsil qayğıları ilə anaları da, mən də yaxından maraqlanıyıq. Ailədə belə bir qayda qoymuşam: zəif oxuyan və pis qiymət alan işdən kənarlaşdırılır və bacı-qardaşların qınaq obyektinə çevrilir. Bəzən dəftər-kitablarını özləri ilə gətirib elə bostanın kənarında birlikdə dərslər hazırlayırlar.

- Uşaqların təsərrüfat işlərində çalışmasına yerli qurumlar nə deyir? Əngəl yaratmırlar ki?

- Məktəbin direktoru, bələdiyyə sədri bir neçə dəfə bizə baş çəkib. Hətta deyiblər ki, uşaqları həddindən atriq işlətmək olmaz. Mən bununla tam razıyam. Əvvəla bu sənin doğma övladındır, nökrin deyil. İkincisi, uşağı yalnız faydalı əməklə formalaşdırmaq olmaz. O, yeri gələndə musiqi və idman məşğələlərinə getməli, yaşlıları ilə vaxt keçirməli, küçədə futbol oynamaq lazımdır. Ulu Tanrının uşağa verdiyi ən şirin dövrü onun əlindən almaq, başqa sözlə desək "oğurlamaq" günahdır.

Övladlarımızı kiçik yaşlarından təhsilə və əməyə alışdırmaqdan çəkinməyək, ilk növbədə özümüz onlara nümunə olaq. Çünki gələcək saf, kamil insanın təməli məhz bu yaşlarda qoyulur. Bu uşaqlar isə xoşbəxt və firavan cəmiyyətin dayağı, sütunudur.

Kraliça Nur

○ "Aydın yol" "Ən uğurlu filmlər" rubrikasında son illər Azərbaycanı dünyada uğurlu təmsil edən "Çölçü" haqqında söhbət açacaq. Xatırladaq ki, 2012-ci ildə lentə alınan film 12 beynəlxalq mükafata layiq görülüb və 5 qitədə nümayiş etdirilən yeganə Azərbaycan filmidir. "Çölçü"nün rejissoru

Şamil Əliyev
film istehsalat prosesindən tutmuş, qazandığı nailiyyətlərə qədər hər şey haqqında danışmış:

- Şamil müəllim, əvvəlcə filmin yaranma tarixçəsindən danışaq...

- "Çölçü"yə qədər Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişli bir filmin ssenarisi üzərində işləyirdim. Sonra "Salnamə" studiyası ilə aramızda fikir ayrılığı yarandı. Ardınca nazirlik mənə "Çölçü" filmi ssenarisini təqdim etdi. Vidadi Həsənov Gürcüstanda ssenarist və rejissorlar üçün təşkil olunan treninqdə olarkən Holivudun "Oskar" mükafatlı kino xadimlərinin məsləhəti ilə bu ssenarisini yazmışdım. Oxudum və ssenari mənə tutdu.

Həmişə çalışmışam ki, ssenaridə hər hansı fikri əsas götürüm və filmi bu fikir ətrafında apara bilim. Bu çox vacib faktdır. Yəni konkret niyyətin olmalıdır. Bu olmasa, elə əvvəlcədən uğursuzluqla üzləşmiş kimisən. "Çölçü"nün ssenarisini də oxuyanda diqqətimi konkret fikir ətrafında cəmlədim və sonradan filmi çəkəndə əsas ideyanı, fikri sona qədər aparmağa çalışdım.

- Konkret olaraq hansı fikri nəzərdə tuturdunuz?

- Ssenaridə təbii ki, çoxşaxəlilik var idi. Biz də ana xətdən yayınmamaqdan ötrü müəyyən dəyişikliklər etdik və ssenarini əsas fikir ətrafında cəmləşdirdik. Sözsüz ki, "Çölçü"yə baxanda görürük ki, orada folklor motivləri əsasında məhəbbət dastanının təsviri ön plandadır. Filmin əvvəlində də qədim xalq oyunu olan "Kilimarası"nda danışılan nağlı film boyu inkişaf etdiririk. Amma yenə də əsas fikir bu deyildi. "Çölçü"dəki əsas ideya alt qatda gizlənilir. Əsas ideya bu gün aşırı səviyyədə inkişaf edən, bəzi hallarda qarşısının alınması mümkün olmayan, sərhədləri məhv edən qloballaşmaya qarşı üsyan idi. Qloballaşmanın xalqa məxsus özgür mədəniyyətlə olan mübarizəsi filmin əsas mahiyyəti idi.

- Filmdə bir xalqın milli yaddaş sistemini ifrat qloballaşmaya qarşı qoyursunuz. Bu ideyanın tam doğrulması üçün aktyor seçimlərində nəyə diqqət etdiniz?

- Baş rollardan biri olan Ulu çölçü rolunda filmin ssenari müəllifi Vidadi Həsənov çəkilib. Mən ssenarini oxuyan kimi anladım ki, o, Ulu çölçü rolunda özünü görüb. Vidadi antropoloji baxımdan da rola uyğun gəlsə belə, mən onu bu rola dərhal təsdiq etmədim. Onunla ssenarinin hazırlanması müddətində bəzi fikir ayrılıqları yaşandı.

Şamil Əliyev: "“Oskar” mükafatına təqdim edilən "Çölçü" 5 qitədə göstərilən yeganə filmimizdir"

Fikirləşdim ki, bu amil film boyu bizim birgə çalışmamıza mane ola bilər. Amma bir gün özü gəldi dedi ki, Şamil sən demisən ki, kim sınaqlarda iştirak etməyə istəyirsən, mən onu yoxlamağa hazırım. Mən də Ulu çölçünü oynamaq istəyirəm. Əslində, mən bunu gözləyirdim. Həm də istəyirdim öz şərtlərimi əvvəlcədən irəli sürürəm ki, çəkiliş prosesində gələcəkdə aramızda yaranan biləcəkdir konfliktin qarşısını ala bilsin. Bütün aktyorlarla bir aya yaxın məşq etmişdik. Amma Vidadi ilə məşq etmədik. Gördüm ki, bu seçim operatorundan tutmuş, bütün çəkiliş qrupunun ürəyincədir. Növbəti gün səhər saat ondan günorta birəcəm bir epizodun çəkilişi oldu. Mən Vidadiyə dedim ki, artıq sən get evə, istirahət et, filmin çəkilişlərinə hazırlaş. Çünki özümüz də Gürcüstan aktrisa üçün gedəcəkdik deyə, zamanımız məhdud idi. Bir də gördüm ki, Vidadi yenə gəlir. Onun gəlişinə etiraz etdim, dedim gələcəksən, onunla danış, bununla çay içəcəksən və bununla da öz yaradıcı enerjini zəiflədəcəksən. Ulu çölçü üçün isə xüsusi yaradıcı enerji lazımdır. Dedi, yox, mən başqa məqsəd üçün gəlmişəm. Bilmək istəyirəm ki, mən sınaqlarda niyə zəif oynadım. Onda xeyli güldüm, bu söz mənə ləzzət elədi. Bilirdim ki, o, sınaqda zəif oynayıb. Amma bunu özünün deməsi, kömək istəməsi, mənə əmin etdi ki, biz birlikdə işləyə biləcəyik.

Cavan çölçü rolunda isə Dövlət Pantomim Teatrının aktyoru Bəhrüz Vaqifov qalan yeganə saf məkandı. Gəlin əvvəlcə diqqət edək: Ulu çölçü çölə niyə gəlmişdi? Dəmiryol xəttindən o tərəfə olan kirlənmiş sivilizasiyadan təmizlənmək üçün. Biz orada onun arvadının şəklini də göstəririk.

- Ssenarini dəyişməyiniz filmin estetikasına, çölün poetikasına nə dərəcədə təsir etdi?

- Mənim çölçüm tamamilə başqa çölçüdü. Vidadi Həsənovun ssenarisində çölçü çölə sadıq, geyimi, bəzən davranışları ilə, antropoloji xüsusiyyəti ilə bunu əks etdirən bir obraz idi. Amma mənim çölçüm filmə baxanda görünür ki, necədi: o, bir növ çöldən o tərəfdəki sivilizasiyaya hazır olan bir insandı, baxmayaraq ki, çöldə böyüyüb. Mənim yaratmaq istədiyim konflikt də məhz bu çöllə onun əks tərəfində olan sivilizasiya arasında baş verir. Filmin əvvəlində Ulu çölçü nağlı danışan zaman qatar fit verərək bu səhnəni pozur. Burada qatar çölə ilk gələn sivilizasiya nişanəsidir. Aytmatovda da bu detal var. Bu gün qloballaşan sivilizasiya da milli-mədəni yaddaşın yuyulma dövrünü yaşayır. İnsanlar da biokütləyə çevrilir, xalqa məxsus olan özəlliklər həmin xalqın nümayəndəsinin yaddaşından silinir. Yəqin, diqqət etməsən, filmin sonlarına yaxın çölçü kostyum geyinir və onun əyninə elə oturur ki, o kostyumda elə davranır ki, sanki çöldə hər zaman bu cür geyimdən istifadə edib. Bu isə onu göstərir ki, həтта çöllün ortasında modern sivilizasiyadan təcrid olunan çölçü belə, artıq həmin həyata hazırdır. Mən o çölçünü köhnə-küləş geyimdə də göstərə bilərdim. Amma konflikt tam çatdırmaq üçün belə etdim. Filmimin əsas diqqətçəkən məqamı da bu olmalıdır. Mən filmin sonluğunu da dəyişdim. Tamaşaçıya bu konflikt ətrafında sərbəst mühakimə yürütmək imkanı verdim.

- Sonluq bir o qədər də aydın, konkret deyil. Filmi nə üçün açıq saxladınız?

- Çöl, filmdə qloballaşmanın qurbanına çevrilmiş sivilizasiyadan kənarda qalan yeganə saf məkandı. Gəlin əvvəlcə diqqət edək: Ulu çölçü çölə niyə gəlmişdi? Dəmiryol xəttindən o tərəfə olan kirlənmiş sivilizasiyadan təmizlənmək üçün. Biz orada onun arvadının şəklini də göstəririk.

Hansı ki, Ulunun arvadı çöllün - arxaik dünyanın saflığına dözə bilməyib qatara minərək səhərə-sivilizasiyanın beşiyinə qayıtmışdı. Amma səhərdə sərbəst bir aləmə mənsub olan gənc bir qız, həmin qatar sədini keçərək çölə gəlir. Çöl onu qəbul edir, obraz katarsisdən keçir. Səhərdə əlaqsız sayılan qız çöllə uyğunlaşır. Bu onun geyim və davranışında da özünü göstərir. Amma cavan çölçüdə elə deyil. Onun bir fikri daim qatar yolundan o tərəfdədi. Sonluğu mən bilərəkdən tamaşaçı üçün açıq saxlamışam. Belə ki, maşınla üç insan gəlir və çölçüyə o qız haqqında reallığı deyir və onun ürəyinə xal düşür. Bu xal qızla çölçünün arasına sədd çəkir. Fikir verir, qız yenə də səhərə - gəldiyi yerə qayıtmır. O, çölə üz tutur. Sal daşın yanına gələrək orada oturur. Dəvələrin saxlanma yerinin qarılmasını qırıb qızın yanına getmələri və daşla birlikdə onun da ətrafında dövr etmələrinin kosmoqonik mənası var. Bu o deməkdir ki, qız artıq arxaik dünya tərəfindən qəbul olunub.

- Filmin çəkiliş prosesində hansı maraqlı hadisələr baş verdi?

- Filmin quruluşçu operatoru Rafiq Quliyevlə bəzi səhnələri çox düşünürdük. Goranboyda 50 dərcəyə yaxın istidə dayanmadan işləyən kollektiv üçün də, bizim üçün də çox çətin idi. 50 dəvə ilə çəkiliş aparırdıq ki, bunun da öz çətinlikləri var. Filmdə çox kiçik bir epizod var: köşək anasına - Ağca dəvəyə yaxınlaşmaq istəyir, amma Ağca onu yaxın buraxmır. Bu zaman Ulu əlində duz-çörəklə gəlib Ağca ilə üz-üzə durur və onunla söhbət edir. Bundan sonra dəvə kənara çəkilir və köşək də ona doğru qaçır. Ulunun sözlərindən sonra Ağca köşəyi özünə yaxın buraxır. Biz bu epizodun çəkilişini sonuncu günə saxlamışdıq. Düşünmüşdük ki, müəyyən montaj üsullarından istifadə edərək tamaşaçı üçün səhnəni canlandırma bilirik. Bunun üçün də bir neçə günlük zaman lazım idi.

Görək köşəyi də üç gün ac saxlamalıydın ki, o asanlıqla südə gəlsin. Nə isə, səhnənin çəkilişinə başladım. Ulu sözləri deyib qurtarandan sonra mən "Stop" demədim. Operator da mənə təəccüblə baxır ki, nə üçün çəkilişi saxlamıram. Rafiq müəllimə dedim ki, saxlama, çək. Elə bil hiss eləmişdim. Bir də gördüm, dəvə qəfil ayağa qalxdı və kənara çəkildi. Köşək də uzaqdan qaça-qaça gəlib ona yaxınlaşdı. Operatorla mən, bütün çəkiliş qrupumuz - hamımız heyrləndik. Cəmi bir kadrə həmin səhnəni çəkdik. Çəkiliş zamanı çox çətinliklər yaşandı. Amma çəkiliş qrupu sağ olsun, yorulmadan çalışdılar. Mən qəzetiniz vasitəsilə onlara təşəkkürümü bildirirəm.

- Filmdə baş rolun ifaçıları insanlardan çox dəvələrlə ünsiyyətdə olurlar.

- Çəkilişlərdən bir ay qabaq Vidadi Həsənov və Bəhrüz Vaqifovlu uyğunlaşmaqdan ötrü çöl mühitinə göndərdik. Orada dəvəçilərlə birgə dəvələrə baxır, onları otarıb, xalxala salırdılar. Yaxşıca öyrənmişdik. Mən təbii ki, bir aktyorun Pantomima teatrından çıxıb birbaşa çəkilişə gəlib, orada dəvə otarmasını qəbul edə bilmərəm. Doğrudan da, Bəhrüz çox şey öyrəndi. Düzdü, bir dəfə başına az qala hadisə gələcəkdə. Dəvəni idarə edən bir neçə komandalar var ki, onları deməklə dəvə ya gedir, ya da dayanır. O da dəvənin belinə minib səhv komanda vermişdi. Dəvə də şumluğa tərəf götürülmüşdü. Şumluqda səhnəni suvaran xüsusi qurğu var idi ki, ona qatar çatmaz dəvəçi atla gəlib dəvəni saxlamışdı. Əks halda, düz həmin qurğuya gedən dəvə aktyora faciə yaşadacaqdı. Gürcü aktrisası da işinə vurğunluqla yanaşdı. Onunla heç bir çətinliyimiz olmadı.

- Film 29 festivalda nümayiş etdirilib və 12 mükafat qazanıb. Xarici tamaşaçı maraqlandıran əsas özəllik hansı idi?

- "Çölçü" yeganə Azərbaycan filmidir ki, beş qitədə nümayiş olunub. Kino tariximizdə A kateqoriyalı festivalda nümayiş olunan iki filmimizdən biridir. O biri Vaqif Mustafayev "Milli bomba" filmidir. "Çölçü" Qahirə Beynəlxalq Film Festivalında bu tarixi uğura imza atdı. "Ən yaxşı rejissor işinə görə" bir neçə dəfə mükafatlandırılıb. Bundan əlavə, "ən yaxşı ssenari işinə görə", "ən yaxşı aktrisa" nominasiyalarında beynəlxalq mükafata layiq görülüb. Almaniyada keçirilən Heidelberg Beynəlxalq Film Festivalında alman tamaşaçıları mənəndən dəfələrlə soruşurdular ki, "Çölçü" bir də nə zaman nümayiş ediləcək. Hamısı yenidən baxmaq istəyirdi. Filmdə bir xalqın yaddaşı, milli özünüdərk, sivilizasiya ilə döyüşə bilmək bacarığı əks olunur deyə, Avropa insanı üçün də maraqlı gəlir.

- Bildiyimizə görə, film nüfuzlu "Oskar" mükafatına da təqdim edilmişdi.

- Filmin buradan "Oskar" mükafatının komissiyasına təqdim olunmasında əvvəlcə müəyyən problemlər yarandı. Amma sonda biz bunu edə bildik. Mükafatın qanununu şəklində yaranan nümayəndəliyi "Çölçü"nü təqdim etdi. Film uzun siyahıya düşə bildi. Qeyd edim ki, uzun siyahıda 74 film olur. Bu o deməkdir ki, "Çölçü" həmin il dünyada çəkilən 74 ən yaxşı filmdən biri kimi qəbul olunub.

Elmin NURİ

Istanbul-Antalya təyyarəsinin göyün neçənci qatında olduğunu bilməsəm də, nədənsə yuxarıdan aşağı baxdıqca özümü əksinə, daha rahat, təhlükəsiz hiss edirdim. Bəlkə də, yer üzündəki bütün dərdlər elə Yerdən gəlir və ayaqlar yerdən üzüləndə insan özünü daha rahat, sərbəst hiss edir. Bizi Antalya hava limanında turizm şirkətinin nümayəndəsi öz xidməti maşını ilə qarşıladı. Bəstə boylu, orta yaşlı bu kişi öz işinin ustası kimi görünürdü. İlk dəfə gördüyü qonaqları - bizi elə mehriban, səmimi qarşıladı ki, sanki uzun illər görüşməyən doğmalar idik. Şəhər elə ilk baxışdan insanı valeh edirdi. Həmin yolları, səliqəylə əkilmiş dekorativ ağacları, çiçəkləri ona xüsusi gözəllik verirdi. Bura İstanbuldan o qədər fərqli göründü ki, elə bil bambaşqa ölkəyə gəlmişik. Gözəlliyi, səliqəsi və təmizliyi ilə göz oxşayan Antalyanı elə ilk baxışdan o qədər bəyəndim ki, buradan ayrılıb getməyin nə qədər çətin olacağını indidən təsəvvür elədim.

Bax, bu idi təbiətin füsunkarlığı - öndə dalğalar, arxada dağlar və meşələr... Göz yaşı kimi dupduru dənizin xırda, gözəl qəmbər daşlarını saymaq keçirdi adamın ağlından. Ləpəldöyəndəki daşın-çınqılın əlindən isə dənizə ayaq qoymaq mümkün deyildi. Bu gözəlliyi sadəcə görmək lazımdı, onun qarşısında dünyanın ən istedadlı çələmi, ən məharətli fırçası belə acizdir.

Təbii ki, yay mövsümündə insanları günəş vannası qəbul etmək daha çox cəlb edir, amma Antalya gəlib, yaxın ətrafda olan tarixi baxımdan olduqca əhəmiyyətli abidələri ziyarət etməmək böyük yanlışlıq olardı.

Hotellərin ətrafında yerləşən turizm şirkətlərinə yaxınlaşb qiymətləri müqayisə elədik. Təbii ki, aralarındakı fərq az deyildi. Axı bura turizm şəhəridi, hamı istəyir mümkün qədər çox qazansın.

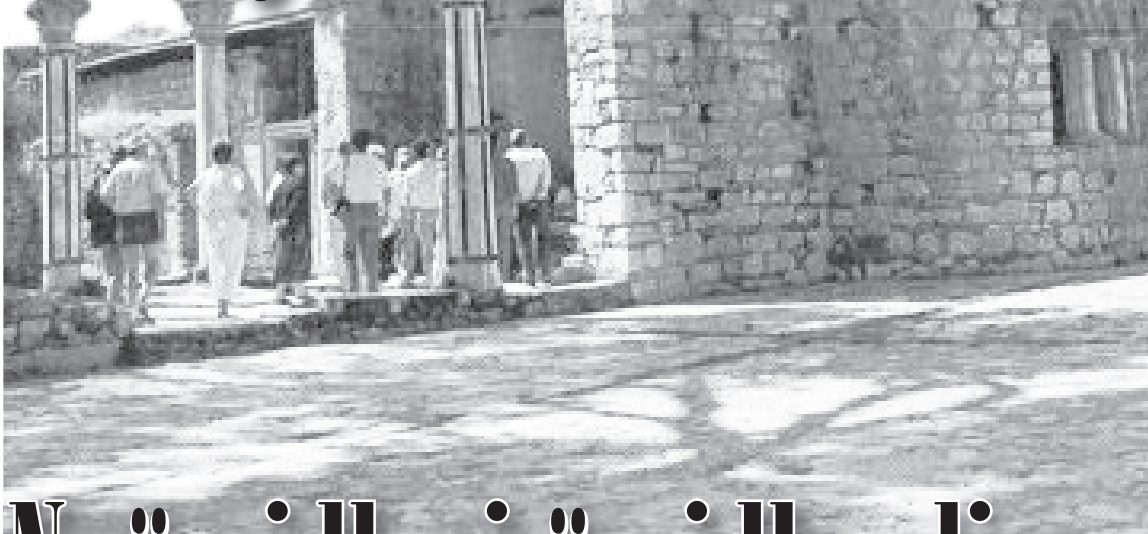
Beləliklə, münaşib şirkətlərin biri ilə razılışb səhəri gözlədik. Səhər saat səkkizdə mikroavtobus bizi qaldığımız hotelin qarşısından götürdü. Onu da deyim ki, digər hotellərdən bizə qoşulan turistlər ruslar və ukraynalılar idi.

Hündür dağların, sıldırım qayaların qoynundan yarılıb açılan yolların aşağısında körpə kimi mişıl-muşıl uyuyan dənizin füsunkarlığı insanı məftun edirdi. Dağların, qayalıqların üstündən isə dəmir torlar asmışdılar ki, yuxarıdan qəfil gələ biləcək daş-çınqıl məşınların üstünə töküləsin.

Bələdçimiz Aygül xanım idi. Qazaxıstandan olan bu qaraşın qadın olduqca mehriban, istiqanlıydı. Avtobusda həyat yoldaşım ilə məndən savayı, bütün turistlər slavyan mənşəli olduğundan o, rusca danışmalı oldu. O, Türkiyədə "Noel baba muzesi" adı ilə mühafizə olunan kilsəni biz turistlərə belə təqdim etdi:

"Mən müsəlmanam və islam dininin qanunlarına ölnədək sadıqəm. Amma hər dəfə bu kilsə haqqında danışanda həyəcanlanıram. Çünki bu məkanın sehri-nin, möcüzəsinin şəxsən şahidi olmuşəm. Burda dəfələrlə olsam da, hər gəlişimdə özüm üçün nəşə kəşf edirəm".

Antalyada xristian məbədi

Naümidləri ümidləndirən Müqəddəs Nikolas

Mən o vaxt Qazaxıstanda yaşayırdım. Qızım on il idi ailə qurmuşdu, amma övladı olmurdu. Müxtəlif ölkələrdə, müxtəlif xəstəxanalarda müayinələrdən keçmişdi. Hamısının da cavabı eyni olmuşdu: "Sənin övladın olmayacaq". Bu, əlbəttə ki, gəncləri də, onların yaxınlarını da rəncidə edirdi. Mən də bir ana kimi qızımın taleyindən narahat idim. Bir gecə yuxunun təsirindən ayıldım. Görmüşdüm ki, qəribə bir tikilinin həyətindən içəriyə daxil oluram. Ora məscidə oxşayırdı, kilsədə isə mənəm nə işim ola bilərdi? Tarixi və coğrafi bilgilərimə görə yuxuda gördüyüm tikili yalnız Avropa ölkələrindən birində olmalı idi. Yuxuda övladı olmayan qızım ilə həmin binadan uşaqla birlikdə çıxdığımızı gördüm. Yuxu mənə çox təsir etmişdi. Bilmirdim, gördüklərimi yuxu olduğuna görə ciddiyyə almayı, yoxsa həyatda möcüzələrin baş verdiyinə inanım. Nəhayət, iş elə gətirdi ki, Türkiyəyə gələsi oldum. Türk dilini öyrənib turizm şirkətlərindən birində işə başladım. Günlərin bir gününü "Noel baba muzesi" adlanan bu tarixi binanın qarşısına gələndə gözlərimə inana bilmədim.

Budur, yuxuda gördüyüm həmin tikili eyni ilə qarşımda idi. İçəri girib, bu tarixi abidəni gözdə keçirəndən yaş axırdı. Bir neçə müddətdən sonra qızımı həmin yerə gətirdim. Xristianların müqəddəs bildikləri Nikolasın qəbrini ziyarət etdikdən sonra həmin il qızımın övladı dünyaya gəldi. Amma mən bir daha deyirəm, dinim islam dinidir və mən namaz qılıram. Amma bu məkanın möcüzələri qarşısında baş əyirəm".

Qapının yanında qadınlar üçün baş örtüyü qoyulan xüsusi yerə yaxınlaşb başımızı örtüdü. Aygül xanım Müqəddəs Nikolasın, onun uyuduğu bu kilsə, burada təsvir olunan ikonalar haqqında ətraflı danışdı.

Xristian dünyasında daha çox Santa Klaus kimi tanınan Müqəddəs Nikolas Aralıq dənizi sahillərinin Patara şəhərində yaşamış din adamı olub. Atası məşhur buğda taciri olan Nikolas xeyirxahlığı, möcüzələri ilə hələ gənc yaşlarında şöhrət qazanıb. O dövrlərdə həmişəlikləri qıtlıqdan əziyyət çəkirdilər. Nikolas isə atasından qalan mirası imkansızlara, ehtiyacı olanlara paylayırmış. O, kimin nə qədər ehtiyacı varsa o qədər həcmdə qızılı gecələr görkəmini dəyişərək açıq pəncərələrdən, bacadan evin içinə atırmış. Deyilənə görə cehiz verə bilmədiyinə görə bir kişinin üç qızı əgə gedə bilmirmiş. Bunu eşidən Nikolas günlərin bir gününü bacadan atdığı qızıl kisəsi qurumaq üçün asılan corabın içinə düşür. Bu minvalla kasıb kişinin hər üç qızı ailə qurub xoşbəxt olur. İnsanlara yardım edən adamın Nikolas olduğu ortaya çıxdıqda onun şöhrəti dünyanın dörd bir yanına yayılır. İnsanlar Nikolasın xeyirxahlığını o qədər əfsanələşdirir ki,

hər çətinliyə düşəndə onun adını çəkməklə dərhal bu müqəddəs insanın onları dardan qurtaracağına inanırlar. Onun ölümündən sonra isə bu boşluğu doldurmaq üçün artıq insanlar özləri bir-birlərinə gizlincə yardım etməyə, hədiyyələr verməyə başlayırlar.

Nikolasın hansı illərdə yaşadığı dəqiq məlum olmasa da, bir çox mənbələrdə onun 343-cü il dekabrın 5-ində vəfat etdiyi göstərilir. Patara şəhərində Nikolasın şərəfinə Santa Klaus adlı balaca bir kilsə var. Bəzi tarixi mənbələrə görə Səlib yürüşləri zamanı 1087-ci ilin 20 aprelində əcnəbi tacirlər Nikolasın sümüklərinin bir hissəsini oğurlayaraq gizlincə basdımlar, bir qisim isə bu gün Antalyada "Noel Baba Muzesi"-ndə saxlanmaqdadır.

Aygül xanımın Nikolas haqqında danışdığı rəvayətlər bitib tükənmirdi. Bizdən isə bir ricası oldu: "Mən hər dəfə bura gələndə boynumda bir yaylıq olur. Onu mütləq Nikolasın məzarını qoruyan şüşənin altından içəri salıb torpağa sürtürəm və onu evimə gələn insanların boyunlarına bağlayıb açıram. Mən inanıram ki, bu xeyirxah insanın ruhu da insanlara kömək etməyə qadirdir. Sizdən də bunu sinəməyinizi xahiş edirəm".

Bu an mənim də, yoldaşımın da yadına övladları olmayan gənc dostlarımız düşdü. Məni elə şeylərə inandırmaq çətin olsa da, qəti inandığım bir inanc da var - enerji. Bir halda ki, insan bu qədər xeyirxah və təmənnaş olub, ola bilməz ki, onun uyuduğu məkan o müsəbat enerji ilə yüklənməsin. Təbii ki, burdan aparacağım torpağın, daşın kiməsə övlad verə biləcəyi qədər sadələşdirilmə, amma hər halda xoş bir aura yarada, kimdəsə xoşbəxtlik hormonunu yüksəldə bilərsə, buradan bir çimdik torpaq niyə də götürməyək. Amma o torpağı nəyin içində aparacağıq? Birdən yadıma düşdü ki, başımda yaylıq var. Bəlkə, bu yaylıq heç qaytarmayacaq. Əlbəttə, onu bizə satmaları üçün xahiş etməliydik. Amma söz ağzımdan çıxan kimi... inanmayacaqsınız, anidən kilsənin işıqları sönüb yandı.

Odur ki, buranın yaylığını özümüzlə aparmaq fikrindən daşındıq. Əllərimiz məzarı qorumaq üçün qoyulmuş şüşə lövhənin aşağısından içəri salıb, barmaqlarımızın ucuna toxunan toz-torpağı köynəyimə sürtüdü. Uşağı olmayanlara uşaq, xəstələrə şafa, maddi sıxıntısı olanlara ruzi istədim Yaradandan. Bir də özüm və hamı üçün xoşbəxtlik dilədim.

Kilsəni gəzəndə Aygül xanım bizə günəhərlərin bağışlandığı yeri göstərdi. Sonra sağ keçidə işarə edib dedi: "Burada dəfələrlə çəkilən fotolarda Nikolas görünüb".

Kilsədən çıxıb oradan təbii daşlar fabrikinə yön aldıq. Çox sevirəm təbii daşları.

Fabriki gəzəndən sonra nömrəni uduş oynanılacaq qutuya atdım. Hədiyyə həmin qutunun içindən götürülən xoşbəxt nömrənin sahibinə veriləcəkdə.

Hamıdan sonda Aygül xanım avtobusa döndü. Yola düzələndə bu gülərlə bələdçimiz əlindəki karta baxıb soruşdu: "21 rəqəmi kimdədir?". Bizim nömrəmiz idi. Aygül xanım Müqəddəs Nikolasın məzarının yanında özüm üçün nə arzu etdiyimi bilmədən ağ oniks daşından yonulmuş kiçik fil balasını mənə uzadıb dedi: Bu, xoşbəxt ailə rəmzidir.

Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dili genealoji baxımdan qohum dillər olub, türk xalqları ailəsinin Oğuz qrupuna daxildir. Bu dillərin etnik qohumluğu, qədim ümumtürk dilinin varisləri olması, qrammatik quruluş və əsas lüğət fondlarının müştərəkliyi bəzən belə yanlış təsəvvür yaradır ki, bu iki dil tamamilə eynidir və hər bir azərbaycanlı müasir türkcəni öyrənməyə ehtiyac duymadan bu dildə sərbəst danışa, türkcədən dilimizə və əksinə, adekvat şifahi və yazılı tərcümə edə bilər. Bu düşüncə Azərbaycan dilinə münasibətdə Türkiyə türklərinə də hakimdir. Halbuki Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dilinin müasir sinxron vəziyyətinin müqayisəli təhlili göstərir ki, həmin dillər arasında fərqlər var. Bu lüğət həmin fərqlərdən bir qisminin – yalançı ekvivalentlərin izahı üçün nəzərdə tutulub.

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri doktoru, professor

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Kaide – 1. fundament, altlıq, pyedestal, kürsiyə; 2. qayda; Abidənin kaidəsi - abidənin pyedestali; Yuvarlak sinilər getirərək bunları təhta kaidələrin üstünə oturturlar.

Kal I – (k qalın tələffüz olunur) diffuziya, ayırma; Fabrikadakı bu ünitede kal yapılır, madən alaşımının erimə dərəcəsi fərkindən yararlanaraq ayırma işləmi gerçəkləşdirilir.

Kal II – (k qalın tələffüz olunur) düşünmə, fəhm, fərasət, fikir, mülahizə; Bütün bu söylənələri kale almamak, önemsemək lazım.

Kaldırmaq – yığışdırmaq, toplamaq, yığmaq; Sofrayı kaldırmaq – süfrəni yığışdırmaq; Kaldırma şifələri / Bırak masamda dursun.

Kale – qapı (idman termini); Fenerbahçe kalesini Rüştü koruyacaqtı.

Kaleci – qapıçı (idman termini); Sonuncu kırmızı karttan sonra sahada kaleci dahil dokuz futbolcu kalmıştı.

Kalem – 1. çeşid, cins, növ; 2. dəftərxana, büro; Listede beş kalem mal vardı. Toplantıda Cümhurbaşkanlığı Özel Kalem müdürü de bulunuyordu.

Kalp I – ürək; Levent Kazancı elli birinci yaşgününü göremədən kalp krizindən rahmetli olmuş.

Kalp II – qəlp, saxta; Test makinesinde bu paraların kalp olduğu tesbit edildi.

Kalık – qarımış, qarımış qız; Köyde kalık kızlar çöktü, evlənmə yaşları keçmiş, evlənememişlərdi. Azərbaycan dilindəki qalıq türkcədə bakiyə.

Kalın – üzgörümlük (gəlin olacaq qıza bəyin hədiyyəsi); Babam senden çox mu istedi kalını?

Kalkınma – inkişaf, tərəqqi, yüksəlmə; Devletin beşyillik kalkınma planı vardı və hədəflər belliydi.

Kamera – kino/videokamera; Azərbaycan dilindəki hücrə, palata, kamera, karyuta mənasında türkcədə kamara kəlməsi işlədilir.

Kanatlı – qanadlı; kanatlı hayvan yetiştiriciliği (tavuqçuluk) – quşçuluq.

Kandırmaq – 1. inandırmaq; 2. aldatmaq, tovlamaq, yoldan çıxarmaq; 3. doyuzdurmaq; Çocuk mu kandırıyorsun be?

Kangal I – çoban iti; Rüyada kangal köpeği görmək sadakat, gerçək dostluk və yardımlaşmanın simgesidir

Kangal II – mətil, kabel, ip və s. yumağı; Elektrik nakil hatlarının çekimi için enaz yüz kangal bakır tele gereksinim vardı. Beş arkadaşı, boyunlarına tel ve ip kangalları geçirilmiş.

Kanmak I – aldanıb inanmaq, tora düşmək; Sana inandım, / Nasıl da kandım.

Kanmak II – doymaq; Kana kana su içmek – doyunca su içmək. İçtik bu nadir içkiyi yıllarca kənmədik...

Kap – qolsuz qadın köynəyi; Yazın güneşi her yeri kavurmaya devam ederken siz üzerinizdeki neşeli renklere sahip ve modern kesim bir kapın hafifliğini hissetmek istemez misiniz?

Kapalı – bağlı, qapalı, örtülü; Oda kapısı kapalıdır. Meclisler, iç tüzük hükümlerine uygun olarak kapalı oturumlar yapabilir.

Kapama – 1. ət yeməyi növü (soyutma); 2. aşna, məşuq; 3. əyin-baş, üst geyim Taze soğan ve marulla pişirilmiş kuzu eti yemeği olan kapama çok lezettlidir.

Kapatma – aşna, məşuq; Kapatmalarım da nikâhlım kadar beni başkasından kiskanırlar.

Kapatmaq – 1. örtmək, bağlamaq; 2. bir qadınla nikahsız yaşamaq; Oda kapısı zaten kilitlidir, pencereleri de kapatınız.

Kapıcı – qapıçı, dalandar, gözətçi; Fırından kapıcıya iki taze ekme aldirdi. Azərbaycan dilindəki qapıçı (idman termini) türkcədə kaleci.

Kapışmaq – tutaşmaq, əlbəyaxa olmaq. En yakın arkadaşları bir romancımızla bu konuda kapıştığı geceyi unutamam.

Kaplama – 1. üz çəkmə, üz-ləmə; 2. üzlük (material); Kaplama lastikler kışın özellikle tehlikelidir.

Kaptan – 1. kapitan, sürücü (idmanda, gəmidə, avtobusda); 2. komandır (müstəqim və məcazi mənalarda); Azərbaycan dilindəki kapitan (rütbə) türkcədə yüzbaşı.

Kaptıkaçtı – 1. pikap (avtomobil), taksi; 2. bir növ kart oyunu; Kaptıkaçtı tipi arabası arka tekerlekleri duvara takılı durmuştu.

Kaptırma – kiçik əl mişarı, bıçqı; Marangoz elindeki kaptırmayı yere bıraktı.

Kâr I – (k incə tələffüz olunur) mənfəət, qazanc; Bankaların kârı daha büyük bir oranda arttı. Azərbaycan dilindəki kar türkcədə sağır.

Kâr II – (k qalın tələffüz olunur) qar; Dışarıda lapa lapa kar yağıyor.

Kara – quru, torpaq; Kara kuvvetleri – quru qoşunları; Gözü kara – cəsur, igid, qorxmaz; Gemiyi karaya bağlayan köprüye kadar sessizce yürüdüler. Kurbağa karada da soluk alır, suda da. Azərbaycan dilindəki qara türkcədə siyah.

Karabasan – kabus, qarabasma; Avrupa üzerinde bir karabasan dolaşıyor. Nice sonra bir karabasandan kaçarcasına ter içinde uyandı.

Karabiber – 1. qara istiot; 2. əsmər gözəl; Şarkıda sözü geçen karabiber, sevimli ve ufak tefek esmer güzeldir.

Karaca – 1. ahu, cüyür, ceyran; 2. üst qol; 3. əsmər; Hayvanat bahçesinde geyikle bir kafeste boyuzları küçük ve çatalı bir av hayvanı olan karaca da vardı.

Karacı – 1. qarayaxan, iftiraçı; 2. quru qoşunda xidmət edən hərbcı; Kara Kuvvetleri Komutanlığına bağlı bir subay olduğu için adına karacı derlerdi. Azərbaycan dilindəki qaracı türkcədə çingene.

Karakter – şrift; Bu bilgisayarda Azerice karakter yok.

Kardeş – 1. qardaş; 2. bacı; Biz iki kardeşiz, ablam Aysel ve ben.

Kargı – 1. nizə, mizraq, cida; 2. iri qarmaq (balıqçılıqda); 3. qarğı. İriyarı bir Frenk, tökezleyip kargısını düşürmüş bir yeniçeriye sadırıyordu.

Kargaburun – itiağız, burnu sivəri kəlbətin; Şekilli bir biçimde büyük kıvrıma yarıyan ve kesici özelliği de olan pense türü alettir kargaburun.

Karı – arvad, həyat yoldaşı; Buralarda karı koca kavgaları yaygındı. Azərbaycan dilindəki qarı türkcədə ihtiyar bayan, yaşlı kadındı.

Karın – qarın; Üslub fərqi var və heyvan qarın-qartası mənasında işlədilmir. Bu mənada türkcədə işkembə kəlməsi işlədilir.

Karmak – qarışdırmaq (kart kağızlarını); Oyun kağıtlarını yenidən kardı ve dağıttı.

Karnıyarık – 1. badımcın dolması; 2. səhifənin iki sütun üzərindən tərtibi (mətbəədə); Bu məvsimde patlıcan bol, karnıyarık iyi gider.

Kart – 1. poçt otkrıtkaşı (açıqçası); 2. vəsiqə; Kimlik kartı – şəxsiyyət vəsiqəsi. Kartpostal – açıqca; Ankara'dan attığı kartın üstünde güzel bir resim vardı.

Karton – 1. qutu; 2. imza qovluğu; 3. karton; 4. loto oyun kartı; Bir karton sigara – bir qutu (blok) siqaret. Benim karton bir türlü dolmuyor, yanımdakinin üçü kaldı, karşımdaki bir tane bekliyor.

Karyağdı – xal-xal (çil-çil) parça; Üzerindeki karyağdı kumaştan yapılmış elbise ona çok yakışmıştı.

Kasa – (k qalın tələffüz olunur və vurğu birinci a hərfinin üzərindədir) 1. seyfi; 2. kassa, xəzinə; 3. yeşik; Bir de bakarsın, bankaların kasaları da boşalmış, şirketlerin kasaları da. Bir kasa patates aldı. Azərbaycan dilindəki kassa (bilet kassası) türkcədə gişe. K hərfinin incə tələffüzü ilə dilimizdəki kasa (qab) sözü türkcədə kase.

Kat – 1. mərtəbə; 2. təbəqə, lay; O, beşkatlı binanın ikinci katında oturuyordu.

Katık – bir şeye qarışdırılan maddə, çörəyə yavanlıq (yağ, pendir və s.); Simiti böreğe, böreği ekmeğe katık ederek mideye indirmeye başladı. Azərbaycan dilindəki qatıq türkcədə yoğurt.

Katil – (vurğu i hərfinin üzərindədir) qətl; Vurğu a hərfi üzərində işlənsə, dilimizdəki qatıl mənasındadır. Öldürdüğü güzele ağlayan bu katilin / Elleri kanlı fakat gözyaşları temizdi. Kendi oğlunu katlettirecek kadar zalimdi.

Kaval – sümsü, tütək, ney; Oğlanlardan biri kuşağından çıkardıği kavalla nağmeyi yakalayiverdi. Koyun kuzu otluyor, çoban kaval çalıyordu.

Kavrama – 1. bağlanma, qoşqu, ilişmə, qoşulma, mufta; 2. kiçik oraç; Kavrama bozulduğu için motor ile vites kutusu birbirine bağlanıp ayılmıyorlardı.

Kavramak – bağlanmaq, qoşulmaq, ilişdirmək, tutmaq; Çocuğu koltuk altlarından kavrayıp kaldırdı.

Kayak – xizək, ayaq xizəyi; Kayak yapmak – xizək sürmək, sürüşmək; Kışın çocuklar kayak yapmasını severler.

Kaybetmek – itirmək, qeyb etmək; Parasını dün kaybetmişti ve cebinde meteliği yoktu.

Kaygı – təlaş, əndişə, təşviş; Bu tabloyu son derece kaygı verici buluyordu. Azərbaycan dilindəki qayğı türkcədə ihtimam, özen.

Kaygılanmak – təlaşlanmaq, əndişələnmək, təşviş olmaq; Tehlike veya tehdit olarak algılanan durumlarda kaygılanmak doğal duygusal, davranışsal ve fiziksel tepkidir.

Kaygılı – təlaşlı, əndişəli, qayğılı, təşvişli; Kadın kaygılı bir sesle bağırırdı.

Kayık – 1. yerindən sürüşmüş, sapmış, sürüşüb çıxmış; 2. qayıq; Çiçekli kumaştan, büzgülü, yakası kayık bir elbise dikti.

Kayınbaba – qayınata; Bu adla bizim kayınbabadan bir hayli para dolandırmışlar.

Kayıp – itki, tələfat; Dünkü depremde can ve mal kaybı yok.

Kayırmak – himayədarlıq etmək, əlindən tutmaq, havadarlıq etmək, qeydina qalmaq, üzgörmək; Ama birileri ya onu ya da fili kayırıyor olmalıydı ki hala buradalardı. Başkalarına kural koyup kendimizi kayırmak olmaz.

Kayıtsızlık – biganəlik, soyuqluq, saymazyanalıq; Katıksız bir kayıtsızlık var bugün bakışlarında.

Kaymak – sürüşmək, sapmaq; Skili ve patenli çocuklar karda ve buz pistinde kayıyorlar.

Kaynak – 1. mənbə, məxəz, qaynaq; 2. bulaq, çeşmə; Yavaşça kaynağa doğru eğildi, kana kana su içti.

Kaynatmak – 1. dərsi boş keçirmək, dərstdən qaçmaq; 2. unutturmaq; Ara sıra kendi çekimlerini araya kaynatmak için beni birkaç gün izinle gönderiyordu.

Kaytarmak – cığallıq etmək, sözə qulaq asmamaq, işdən boyun qaçırmaq; Verilen işi yapmak yerine hep kaytardı. Azərbaycan dilindəki qaytarmaq türkcədə iade etmək, geri vermek.

Kazak – 1. arvadından qorxmayan kişi, despot ər (antonimi: kılıbık); 2. sviter; Askere gideceğini duyunca ona bir yün kazak ördü.

Davamı gələn sayımızda

Yalançı ekvivalentlər lüğəti

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının aparıcı nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətləri olmuş Əhməd Ağaoğlu (1869-1939) ilə türkçülük hərəkatında, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımlayan bir sıra şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin əsasən ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər həmin şəxslərin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

"Malta, Polverista, 17 may 1920-ci il.

Əzizim Sitarə və Humay!

Yenə iki həftədir ki, sizdən məktub almıram. Heç şübhə etmirəm ki, bizim məktublarla da ara-sıra sizə qarşı eyni münasibəti rəva görürlər. Bunda məqsəd nədir, görəsən? Olmaya bizi ruhən və mənəvi baxımdan əzmək istəyirlər? Heç kəsə rəva görülməyən belə müamələlərə məruz qalmağımız nədəndir? Əgər məqsəd mənəvi cəhətdən sıxışdırmaqdırsa, təbii ki, istədiklərinə nail ola bilməyəcəklər. Çünki bizim də güvəndiyimiz, sığındığımız haqq var, ali ədalət var. İnşallah, o haqq, o ədalət bir gün yerini tutar. Ona qədər sizin də, mənim də borcum səbir edib dözməkdir. İstanbuldan aldığım xəbərlər necə çətinlik və çarpıntılar içərisində sıxıldığınızı təsəvvürümə gətirmək üçün kifayətdir. Vəziyyətin bu tərəfini düşündükcə dəli olmağım gəlir. Necə dolanırsınız? Nə iş görürsünüz? Hüseyndən (əminim - müəllif), Baxışdan (əminim oğlu - müəllif) biri imdadınıza yetmədimi? Qafqazdan alınan xəbərlər¹ artıq bundan sonra onların gəlmək fikrini həmişəlik aradan qaldırır. Əgər indiyə qədər gəlmədilsə, bundan sonra heç gələ bilməzlər. O zaman nə edəcəksiniz? Bax, bu sual məni tamam üzür. Əbdüləli bəylə görüşürsünüz mü? Xülasə, Allah xatirinə vəziyyətiniz, dolanışığınız haqqında mənə müfəssəl məlumat verin. Uşaqlar mənə ayrı-ayrılıqda məktub yazsınlar. Əbdürrəhmandan və Sürəyyadan çoxdandır ki, məktub almıram. Məndən lap arxayın olun. Səhhət və salamatlığım, əlhəmdülillah, yerindədir. Bütün dost və tanışlara, həmçinin əmizadələrimə salamlar! Hamınızın gözlərinizdən öpürəm".

"Malta, Poliversta, 27 may 1920-ci il.

Əzizim Sitarə və Humay!

Yenə 4 may tarixli məktubunuzdan sonra sizdən heç bir xəbər almadım. Bu gün poçt gəldi. Hər kəs ora yüyürdü. Lakin heyhat ki, məyus qalanlar arasında mən də vardım. Yoldaşlarımızın bir qismi məktub aldıkları halda başqaları əliboş qayıtdılar. Heç şübhə etmirəm ki, siz mənə hər poçt ilə məktub yazırsınız.

Atamın dostları

Lakin nə edək? Məktubu belə bizə çox görürlər. Heç şübhə yoxdur ki, eyni rəftarı sizin kimi qadın və çoluq-cocuğa da rəva bilirlər. Lakin buna da səbir edəcəyik. Təvəkkülə və mətanətli təcəlliyyəti-ilahiyyəyə (ilahi hökümün özünü göstərməsinə - V.Q.) müntəzir olacağıq. Qoy kasa dolsun, həqarətin və zülmün dərəcəsi qeyrəti-Allaha toxunsun. Yalnız unutmayın ki, bizim vəzifəmiz bütün bunlara mətanət və səbirlə dözməkdir. Mənim burada səhhətim və səlamətim, əlhəmdülillah, yaxşıdır. Bütün düşüncələrim sizinlə bağlıdır. Qafqazdan gələn xəbərlər artıq Hüseyinin özünü yetirəcəyinə heç bir ümid yeri qoymur. İndi yalnız Allaha sığınacağıq. Sizin bu halınız məni həddindən artıq kədərləndirir. Lakin səbir və təhəmmüldən ayrılmaqdan ümid bağlayıb təsəlli tapıram. Uşaqlar imtahanları qurtardıarmı? Siz özünüz və onlar necədirlər? Ramazanı necə keçirdiniz? İnşallah, bu ramazan haqqı ilə mübarək olar və bütün bizim kimilərə təsəlli feyzləri gətirər. Hüseyndən pul almadınızsa, rica edirəm, əlinizdə nəyiniz varsa satmağa tərəddüd etməyin. Əhvalınız haqqında mənə müfəssəl məlumat verin. Nədən mənə xüsusi, yəni poçt ilə məktub yazmağın arasını kəsdiniz? Başqaları alırlar. Sizin və uşaqların üzündən öpürəm. Uşaqlar imtahanlarını bitiriblərsə, mənə ayrıca məktub yazsınlar. Əbədi öpüşlər və salamlar!"

"Malta, Polverista, 9 noyabr 1920-ci il.

Əzizim Sitarə və Humay!

Son məktublarınızı aldım və lap ürəyimdən vuruldum. Demək ki, indi siz tam ac və naəlac qalmısınız! Sizin bu halınız gecəgündüz məni pərişan edir, qovruluram, dağlanıram. Ancaq nə edim? Elə bir fəlakət düşdüm ki, əlacı Allahdan başqa kimsənin əlində deyil. Ancaq elə fikirləşməyin ki, mən özümü düşünürəm. Məni düşündürən daim sizin halınızdır. İndi isə düşüncədən keçib, yanıb-alovlanıram. Bu məktubuma cavab alana, sizin bir çarə tapdığınızı öyrənənə kimi məndə can qalmayacaq! Məktubla bərabər daha iki məktub göndərirəm. Biri ...bəyə... onun çox zülmkar, qəddar və xain adam olduğunu söyləmək üçün. İkinci məktubum "Axşam" qəzetinin sahibi Kazım Nami² bəyədir. Bu adam mənim məktəb yoldaşımdır. Məktubu alan kimi Kərim bəyi çağırırdım və ondan xahiş edin ki, Kazım bəylə görüşsün. Bizim oradakı torpaq sahələrinin hamısını Əmniyyət Bankında girov qoysun. Onda beş-altı ay dolanmaq üçün pulunuz olar. O vaxta qədər, bəlkə, Allah da bu işlərə bir son qoyar. Sitarəcan, rica edirəm, heç bir şeyə qızırğalanma. Əlində nə varsa, hamısını sat. Heç şübhəm yoxdur ki, artıq bəzi şeyləri satmışan. Qalanlarını da satın. Nə sənin, nə də uşaqların möhtac qalmağına dözə bilmərəm..."

"Malta, Polverista, 21 noyabr 1920-ci il.

Əzizim Sitarə və Humay!

Uzaqlardan və yaxınlardan gələn nəşəverici xəbərlər hicraniləməmi tamam dəf etməsə də, xəfiflədirir və getdikcə ağırlaşan bu uzun ayrılığın yükünü çəkmək üçün insana ümid və təsəlli verir. Bu belə davam etsin, nəhayət, türk Tanrısı şəfqət qapısını açıb daha imtahanların kifayət etdiyinə qərar versin və yaxşılığını əsirgəməsin. Biz yola gedərik. Bizim kimilərin nə əhəmiyyəti var? Həqiqi nə varsa, o böyüyündür (ilahi qüvvə - Tanrı nəzərdə tutulur - V.Q.) O özünü tapsın, gələcəyi təmin eləsin, hər şey düzəlsin. Bu gün gözəl bir yaz günü idi.

"Malta, Poliversta, 29 noyabr 1920

Əzizim Sitarə və Humay!

Bu məktubu yazdığım zaman baxırdı hava elə xoşdur ki, elə bil may ayıdır. Artıq qarşdakı tərəcikdə sarı çiçəklər açmış, hər tərəf yamyaşıl örtüyə bürünmüşdür. Bir daqiqə əvvəl mən balkonda gəzişir, qarşdakı körfəzdə dayanan gəmilərə baxıb sizi düşünür və öz-özümə deyirdim: "Ah, nə olardı, bu gəmilərin biri məni alıb yanıma aparaydı, iki ildən bəri çox haqsız, çox zalimənə surətdə həsrət qaldığım o sevimli simaları görədim". Mən bu rüyada ikən Yəmən qəhrəmanı Fəxri Paşa³ balkonun baş tərəfindən "Əhməd bəy, nə düşünürsən, olmaya danırısan?" - deyər soruşdu. "Ah, Paşam, aramızda danıxmayan, sıxılmayan birisi varmı? Yalnız bəzilərimiz bəzi günlərdə daha artıq sıxılır. Mənə elə gəlir ki, bu gün də mənim günümüdü" - deyər cavab verdim. Əsarət həyatının bir xüsusiyyəti də budur. Bəzən insanı dərin hüzn, dərin kədər çulğalayır, o, səbəbini bilmədiyi hisslər burulğanına düşür. Gözlərini o tərəflərə çevirərək sevdiyi insanlara qovuşmağa o qədər şiddətli bir hiss, bir arzu duyur ki... Bax, insan həsrətlərini bir kağız vərəqinə boşaltmaqla sanki yüngülləşir, rahatlıq tapır. Allaha şükür ki, bu gün məktub günüdür. Mən də sizi qarşımda zənn edərək, sanki hər birinizlə danışıram. Lakin sizi mütəəssir etməmək şərti ilə. Əmin olun ki, səhhətim və sağlamlığım yerindədir və sizin hicranınızdan olan həsrətlərimdən başqa heç bir kədərim yoxdur. İnşallah, tezliklə bütün vətənimizlə birlikdə biz də qurtulacağıq və haqq öz yerini tutacaq. Yalnız Allahdan o zamana qədər həm mənə, həm də sizə səhhət və səbir əta buyurmaları üçün nəzir-niyaz edirəm. Daim əhvalınızla bağlı müfəssəl məlumatla müntəzirəm. Bu il İstanbulda qış çox şiddətli keçir. Necə dolanırsınız? Humay və qızlar bu xüsusda xeyli təsəlliverici sözlər yazarkən də, bir az məni düşündürək yazmış olduqlarını zənn edirəm. Ev məsələsi nə oldu? Bütün dost-aşnalara, xüsusilə də Kərim və Əmir bəylərə salamlar göndərirəm. Hamınızın gözlərindən öpürəm".

¹ Burada üstüörtülü şəkildə Azərbaycanın geniş vüsət alan bolşevik terroruna toxunulur.

² Kazım Nami Duru (1875-1967) - türk hərbiçisi, maarif xadimi, İkinci Məşrutə dövründə Osmanlı imperiyasının bir sıra əyalətlərində maarif müfəttişi kimi çalışıb. Bu baxımdan Əhməd bəyin tələbə yoldaşı deyil, iş yoldaşı idi.

³ Fəxri Paşa - daha çox "Mədinə qəhrəmanı" kimi tanınan türk hərbiçisi və diplomatı Əmir Fəxrəddin bəy (1868-1948) nəzərdə tutulur. 1916-1918-ci illərdə Mədinəni ərəb-ingilis qüvvələrinə təslim etməklə Birinci Dünya hərbində türk ordusunun cəsur komandanlarından biri kimi tanınmışdı. Malta əsarətindən sonra Milli Mücadilə hərəkatına qoşulmuşdu. Atatürk onu "hələ həyatda olarkən adı tarixə qızıl hərflərlə yazmış əsgər" kimi dəyərləndirmişdi.

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə edən:
Vilayət QULİYEV, professor

Orta əsr Azərbaycan elmi və mədəniyyətinin bir sıra yə-tirmələri var ki, onlar Şərq intibahını yaratmaqla yanaşı, Qərb dünyasını da elmi tənəzzüldən xilas ediblər. Doğrudur, sonradan ildırım sürətilə irəli gedən Avropa hazırda bu alimləri bəyənməyə də, öz elmi bünövrəsinə məhz Şərq, əsasən də Azərbaycan dühalarının hesabına qurdu. Təqdim edəcəyimiz yazıda elmi yaradıcılıqları ilə Şərqlə kifayətlənməyib, Qərb dünyasına da töhfə verən Azərbaycan alimlərinin bir neçəsi haqqında danışacağıq. Əsas məqsəd isə onların kimliklərini tanıtdırmaq yox, bu dahilərin Qərb tərəfindən mənim-sənəilən elmi ixtira və kəşflərinə, nəzəriyyələrinə işıq tutmaqdır.

Bəhmənyar - "Azərbaycanı" imzası ilə yazıb yaranan ilk alimdir. Şərq elminin bayraqları sayılan İbn Sinanın ən üstün tələbələrindən olan Bəhmənyarın fəlsəfəyə gətirdiyi yeni yanaşmalar, idrak metodları və dialektika formaları uzun müddət Qərb nəzəriyyəçiləri və fəlsəfə tarixçiləri tərəfindən tədris obyektinə olub. İbn Sina onun barəsində deyirdi: "O, mənə oğuldan artıqdır. Mən ona təlim-tərbiyə vermişəm və bu səviyyəyə gətirib çıxarmışam. Bəhmənyarın dialektikanın səbəb-nəticə, təsadüf-zərurət, materiya - forma əlaqələri zəminində etdiyi yeniliklər, hətta orta çağın Avropasına da gedib çıxa bilmişdi. Çox təəssüf ki, Bəhmənyarın ilk dəfə elmə gətirdiyi dialektika qanunları Avropa filosofları tərəfindən mənim-sənəilən."

Bəhmənyarın əsas əsərləri "Təhsil", "Məntiq", "Metafizikanın mövzusu"dur. Azərbaycanın tanınmış şərqşünas alimi Zakir Məmmədov Bəhmənyarın Azərbaycanda tanınmasında önəmli iş görən alimlərdən birincisidir.

Ağ Şəmsəddin - çox az mənbələrdə təsvir edilən şeyxi Hacı Bayram Vəlinin tələbəsi kimi göstərilir. "Ağ" təxəllüsünü ondan alsa da, Şəmsəddin əslən Azərbaycan alimi olub. Şəmsəddin haqqında danışılarkən təkrarlanan səhvlərdən biri də onun daha çox şagirdi hesab olunan Fateh Sultan Məhmədin sayəsində tarixdə iz qoyması faktıdır. Amma əslində elə deyil. XV əsr Osmanlı imperiyasının mədəni atası hesab olunan alim tibb və astronomiya sahəsində ən çətin kəşfləri ilə onsuz da tarixə düşəcəkdi. Şəmsəddin dünya tibb elmində mikrobu ilk dəfə çap edən alim kimi xatırlanır. Mikrobun ixtirasından illər sonra XIX əsrdə Avropada Lui Paster tərəfindən "icad edildi".

Nəsirəddin Tusi - XIII əsrin dahi zəkası və Azərbaycan elminin bayraqları kimi Avropanı indi də elmi nəzəriyyələrlə "təmin edir". Həndəsə, cəbr, astronomiya və ali riyaziyyat sahəsində etdiyi kəşflər qərb elminin inkişafına səbəb olub. Ən böyük kəşfi isə triqonometriya nəzəriyyəsidir.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, Nəsirəddin Tusinin əsərlərində də Amerikanın müasir koordinatına uyğun quru hissəsinin olması ilə bağlı qeydlər var. Azərbaycan astronomu Həbib Məmmədbəylinin yazdığına görə, Xristofor Kolumbun və Ameriqo Vespuçinin Nəsirəddin Tusinin bu əsərlərindən xəbəri olub. Avropa alimləri bunu gizlətməyə çalışsalar da, həmin səyyahların özləri tərəfindən yazılan gündəliklər bunu deməyə əsas verir.

Bundan əlavə "Qeyri-Evklid" həndəsəsinin banisi də Nəsirəddin Tusidir. Amma həmyerlimiz Mirzə Kazım bəyin yanlışlığı nəticəsində rus riyaziyyatçılarından biri Evklidə alternativ olan həndəsənin yaradıcısı kimi tarixə düşdü. Belə ki, böyük alimimiz Mirzə Kazım bəy Sankt-Peterburqda çalışan zaman Laboçevski ondan yerlisi olan alim Nəsirəddin Tusinin əsərlərini ona verməsini xahiş edir. Şərqşünas alim Mirzə Kazım bəy onun xahişini yerə salmır.

Tusinin bir neçə əsərini riyaziyyatçıya təqdim edir. Həmin əsərlərin arasında Azərbaycan elm tarixinin ilk çap kitabı hesab edilən "Təhriri-Öqledis" əsəri də var idi. "Təhriri-Öqledis" antik yunan filosofu, astronom və riyaziyyatçısı Evklidin əsərlərinin şərhini əsasında yazılmışdır. Əsərin adı "Evklidin şərh" olsa da, Tusi yalnız şərhlərlə kifayətlənməmişdi. Onun riyazi nəzəriyyələrinə əks olan başqa bir nəzəriyyə ortaya qoymuş, bir növ Qeyri-Evklid həndəsəsi ideyasını ərsəyə gətirmişdi. Lakin çox təəssüflər olsun ki, Laboçevski Mirzə Kazım bəyin bəxşisindən yararlanaraq, o əsərdəki ideyaları öz adına çıxmış və riyaziyyatda Qeyri-Evklid həndəsəsi adlanan predmetin "əsasını qoymuşdu".

Başqa bir fərziyyə də Tusinin böyüklüyünü əks etdirir. İlk dəfə X-XI əsrin böyük alimi Əl Biruni tərəfindən hazırlanan qlobus, çox təəssüf ki, sonradan avropalı Martin Behaymın adına çıxarıldı. Doğrudur, onun icadını daha təkmilləşmiş, daha peşəkar iş hesab edənlər də yanılmırdılar. Amma Behaymın hazırladığı qlobusdan heç də fərqlənməyən qlobusu Nəsirəddin Tusi, məsləkdaşı ilə birgə əsasını qoyduğu və rəhbərlik etdiyi Marağa rəsədxanasında hazırlamışdı. Zakir Məmmədov Nəsirəddin Tusinin irsini araşdırarkən mənbələr əsasında belə bir faktı qeyd edir ki, 1266-cı ildə Marağa rəsədxanasında N.Tusi ilə bir yerdə çalışan azərbaycanlı mühəndis Koriməddin Əbubəkr Mahmud oğlu Səlməsinin düzəltdiyi cihazlar arasında içiboş yer kürəsi modeli də olub. Üzərində iqlimlərin təsviri verilmiş bu fiqur coğrafi qlobus idi. Bununla da Zakir Məmmədov, elm almində ilk coğrafi qlobusun alman alimi Martin Behaymın hazırlaması haqqında fikri elmi fakt əsasında təkzib edir.

Mir Mövsüm Nəvvab - XIX əsrdə yaşayan alim-mütəfəkkir, şair-filosof astronomiyanın bilicisi kimi

Saturn planetinin həlqəsi ilə birlikdə maketini hazırlayan ilk alimlərdən hesab olunur. Nəvvab riyaziyyat, kimya və astronomiya ilə maraqlanırdı. O, öz evində iki teleskop qoyaraq, kiçik bir rəsədxana və kimya laboratoriyası yaratmışdı. 1899-cu ildə dərslük kimi qələmə aldığı "Kifayətül-ətfal" kitabında o, göy cismlərinin yerləşməsi və günəş tutulmaları haqqında cədvəllər tərtib etmişdi. Alim kimya laboratoriyasında şagirdləri ilə sınaqlar keçirir və orta əsrlərdə yaşamış kimyagərlər tərəfindən verilən nüsxələri yoxlayırdı.

İndi isə Azərbaycan alimləri ilə yanaşı, Qərb elmini qidalandıran və Avropa alimləri tərəfindən plagiatlığın qurbanı olan Şərq alimləri haqqında da qısa məlumat verək:

Fəxrəddin Razi - XII əsrin görkəmli fars filosofu tibb elminin dühələrindən biri olub. O, məntiq, riyaziyyat, astronomiya sahəsində bir sıra kəşflər edib. Əsas və oğurlanmış kəşfləri isə bunlardır: cazibə qanunu (sonradan İsaak Nyutonun adı ilə bağlanıb) insan orqanizmində qızılca və çiçək xəstəlikləri. Təəssüflər olsun ki, bu gün cazibə qanunu deyəndə ancaq Nyuton yada düşür.

Qütbəddin Şirazi - XII əsrin böyük filosof, təbib və diplomatı olan Qütbəddin Şirazi 1263-cü ildə İranın Şiraz şəhərində anadan olub. Nəsirəddin Tusinin ən yaxın silahdaşlarından və tələbələrindən sayılan Qütbəddin Şirazin Qərb elminə tökən vermiş ixtirası göy qurşağının varlığı və onun elmi yöndən təsnifatıdır. Sonradan onun əsas əsərləri Şam, Bağdad kimi Şərq şəhərləri ilə yanaşı, Roma, Florensiya, London kimi Avropanın mərkəzi şəhərlərinə gedib çıxdı. Həmin nadir əsərlərdən istifadə edən İtaliya alimləri çox təəssüf ki, Tusinin bu tələbəsini xatırlamadılar.

Əmər Xəyyam - əsasən şair olaraq tanınsa da, böyük alim kimi də dünyaya səs salıb. Aşıqanə rübabları və eşqə aid qəzəlləri onun yaradıcılığının ikinci planında yer alır. O, əslində çox böyük riyaziyyatçı və astronomdur. Dünya elminə təsir etmiş kəşfləri isə bunlardır: həndəsədə Binom düsturu, əmə cisimləri barədə helosentrik nəzəriyyə. Elə təkcə bu ikisinin adını çəkmək kifayətdir ki, çoxlarının "sərxoşların şairi" adlandırıldığı Xəyyamın bir çox Avropa alimlərini qabaqladığını görə bilək. Onun əmə cisimləri haqqındakı nəzəriyyəsi dünyaca məşhur polyak astronom Kopernik üçün dərslük olub.

Məhəmməd Əl Xarəzmi - IX əsrdə yaşamış alim dəqiq elmlər sahəsində əsl inqilab edib. Sıfır rəqəmindən istifadə onun adı ilə bağlıdır. Ali riyaziyyatın təməl nöqtəsinə də o qoyub. Etirdiyi riyazi kəşflər və hesablamalar modern texnologiyanın təməl nöqtəsi sayılır.

Əl Fərabi - X əsrdə yaşayan türk əsilli filosof, riyaziyyatçıdır. Elmdə Aristoteldən sonra "İkinci müəllim" adını qazanıb. Onun dövlətçiliyə və məntiqə aid kəşfləri indi də Avropa elmi nəzəriyyəsində aktuallığını qoruyub saxlayır. Lakin o, modern fizikada səs tezlikləri və səs dalğalarının fiziki şərhini verən alim kimi daha çox tanınır.

İbn Rüşd - XI əsrin böyük ensiklopedik alimi Qərbdə Averros kimi tanınır. Belə ki, onun tibb, fiqh, məntiq elmlərinə gətirdiyi yeniliklər Avropa alimlərinin bilik mənbəyinə çevrilib. O, zamanında elə tibbi kəşflərə imza atıb ki, onları ancaq çağdaş texnologiya ilə yerinə yetirmək mümkün idi. Ən böyük kəşfi isə gözdəki torlu qişanın ixtirasıdır.

Mövlana Cəlaləddin Rumi - XII əsrin böyük övliyası, mövləvilik cərəyanının banisi olan Rumi hazırda dünya təfəkkür tərzinə təsir etmiş 5 böyük insan sırasındadır. O, fəlsəfə, psixologiya sahələrində elə kəşflərə imza atıb ki, Avropa ancaq XIX - XX əsrlərdə onları tətbiq edə bilib. Ziqmund Freyding psixoloqunu da bu sıraya aid etmək olar.

İbn Sina - Nəinki Şərq, eləcə də dünya tibbinin atası sayılan İbn Sina Avropanı 700 ildir ki, özünə məftun etməkdə davam edir. Avropada Avissena kimi tanınan alim "Şəfa" kitabında yalnız müasir texnologiya ilə mümkün olan elmi kəşflərə imza atıb. Zəmanəsinin dahi təbibi adlandırılan İbn Sina müasir cərrahi metodların təməl nöqtəsinə qoyub. Həmçinin daxili xəstəliklərin profilaktika və müalicəsi də onun adı ilə bağlıdır.

Siyahını istənilən qədər uzatmaq olar... Dəyişməyən isə bir həqiqət var: Günəş hər zaman Şərqdən doğub. Qərb isə o zaman olduğu kimi bu gün də Şərq işığının kölgəsində bərq vurmaqdadır. Ziyası sönən Şərq təkcə keçmişini bərpa etməklə özlənməkdə olan Günəşini bərpa edə bilər. Bu isə hər şeyin yenidən başlanması deməkdir...

Elmin NURİ

Plagiatlığın qurbanı olmuş Azərbaycan və Şərq alimləri

Qərb elminin qərribə "ixtiraları"

●● **tən əsrin 20-ci illərinin sonu 30-cu illərinin əvvəllərində Azərbaycan kinematografi, qarşısında duran vəzifələri həyata keçirmək üçün rastlaşdığı çətinlikləri aradan qaldırmağa can atırdı. Respublikada kino işlərinə rəhbərlik edən qurumun strukturu tez-tez dəyişdirilir, maddi-texniki təchizat məsələləri müəyyən dərəcədə həll edilirdi. Amma qarşıda duran vəzifələrin ən mürəkkəbi milli kinematografçı kadrların çatışmazlığı idi.**

1930-cu ildə istehsalata buraxılan «Lətif» bədii filmi də məhz gənc milli qüvvələrin kino sənətində öz sözünü deməsi üçün yaradılan imkanlardan biri idi. Filmin «Üz-üzə» adlı ssenarisini quruluşçu-rejissor M.Mikayilov yazmışdı. O, artıq filmlərdə rejissor assistenti işləyə-işləyə təcrübə qazanmışdı, yazdığı ssenari də zamanın ruhuna və tələbinə uyğun idi. Həmin vaxtlar genişlənən «Pavlik Morozov hərəkəti» və A.Dovjenkonun «Torpaq» filmi, 7 yaşlı «aktyor» Lətif Səfərovun «Gilan qızı» filmindəki səmimi ifa tərzi və bu lent ekranlara çıxandan sonra onun qazandığı populyarlıq M.Mikayilov üçün əlverişli mövzu vermişdi. Hətta o, ekran uğurunu təmin etmək üçün filmin adını dəyişmək qərarına gəlmişdi: «Filmin adı əvvəl başqa («Azda çox» - N.Ə.) idi. Film öz həqiqi adını iş prosesində tapdı. Azyaşlı Lətif sınaq çəkilişini qurtaran kimi, filmin adını «Lətif» qoyduq».

«Azərbaycan kəndində kolxoz quruculuğuna və kəndin yeni adamlarına həsr olunmuş» yeni ekran əsərinin quruluşçu-operatoru İ.Tartakovski, quruluşçu-rəssamı isə A.Qonçarski idi. Əsas rolları Ə.Ələkbərov (kolxoz sədri), H.Rzayeva (Ögey ana), M.Mərdanov (Ələsgər), A.Bezirganov (Hacı Səməd), Ə.Sultanov (Hacı Səmədin oğlu), Q.Zeynalov (İbrahim), M.Şamxalov (traktorçu), İ.Oruczadə, K.Qubuşov, R.Kazımov ifa edirdilər. Lentın mövzusu yetərincə sxematik idi: Kolxoz quruculuğunun ilk illərində bu prosesin əleyhinə çıxan yerli mülkədarların qalıqları olan qolçomaqlar-məharətlə maskalanmış qara qüvvələr yeni sovet kəndində görülən hər cür mədəni tədbirlərə qarşı çıxır, əlaltından fitnəkarlıqlar törədirlər. Xüsusilə kənd təsərrüfatları avadanlığını oğurlamaq, sosialist əmlakına ziyan vurmaq yolu ilə «qolçomaqlar və onların əlaltıları öz qara niyyətlərinə davam edirlər»; «işığın, tərəqqinin düşmənləri, həm hiyləgər, həm də quduzlaşmış yırtıcılar olan bu mürteclərə qarşı yeni sovet kəndinin tərəqqipərvər adamları – mübariz qüvvələri dayanır»; filmin baş qəhrəmanını azyaşlı Lətif əvvəlcə bütün bunları görsə də, mənasını, mahiyyətini başa düşmür, az sonra xeyirxah adamların təsiri ilə kənddə qolçomaqları ifşa

edənlərin ən yaxşı və ən bacarıqlı köməkçilərindən birinə çevrilir, sosialist əmlakını, yeni sovet kəndini düşməndən qorumaq və təmizləmək işində Lətif öz cəsarətli çıxışları ilə mübariz qüvvələrin sevimlisinə çevrilir, bu azyaşlı, lakin böyük gə-

Lətif Səfərovun “LƏTİF”İ

ləcəyi olan qəhrəman yeni həyat uğrunda gedən mübarizədə mühüm rol oynayır. O, öz ağıllı və cəsarətli hərəkətləri ilə kənddə kolxoz quruluşunun, yeni həyatın təntənəsinə kömək edir».

Film təbii ki, mövcud siyasi-ideoloji sistemin tələb etdiyi «bizimkilər» (sosializm quruculuğunun tərəfdarı olanlar) və «onlar» (yeni həyatın düşmənləri) arasında gedən kəskin mübarizə, axırda «bizimkilər»in qalib gəlməsi sxemi üzərində qurulmuşdu. «Bizimkilər» - sosialist əmlakını düşməndən qoruyanlar, torpağa sahib olmağa çalışanlar zəhmətkeş, tədbirli, mübariz və xeyirxahdırlar; «onlar» - yeniliyin əleyhinə çıxanlar, torpağı əldən vermək istəməyənlərə məkrli, hiyləgər, yırtıcıdırlar. Azyaşlı Lətif və gənc kolxoz sədri sovet kəndinin «ışıqlı gələcəyini», yenilikdən qorxan qolçomaqlar – Ələsgər, İbrahim, Hacı Səməd isə keçmişin «qaranlıq, mürtece mahiyyətini» əks etdirirlər; Lətif məsum, sadələvh və vicdanlı, Hacı Səmədsə, əksinə hiyləgər, məkrli və qəddardır. Bütün bunlara baxmayaraq, Lətifin təmsil etdiyi «ışıqlı gələcək» Hacı Səmədin simasında «qaranlıq keçmişə qalib gəlir».

Rejissor filmin siyasi-ideoloji təyinatından çıxış edib, obrazların xarakterlərindəki cizgiləri daha da tündləşdirməyə meyil göstərir: Lətif nə qədər sadələvh, məsumdursa, Hacı Səməd o qədər ağıllı, tədbirli və dəhşətlidir; Lətif nə qədər qorxmaz və mübarizdirsə, Hacı Səməd o qədər fitnəkar və acizdir; Lətif daxilən nə qədər təmiz və zəngindir, Hacı Səməd o qədər mənaiviyyətə çirkindir və s. və i.a.».

M.Mikayilovun qarşısında duran vəzifələrdən biri də «sosializm quruculuğunun inkişafının dönməz olduğunu» tamaşaçılara təlqin etmək idi. Təsədüfi deyil ki, kənddə yeni həyatın düşmənlərinə qələbə çalan Lətif lentin finalında Bakıya gəlir, bununla da «sənaye şəhəri Bakı özü də kəndlə üzvi surətdə bağlanır». Bütün bu kadrlarla «həyatın gözəlliyi, əməyin, zəhmətin insana gətirdiyi səadət təlqin edilir». Əlbəttə, süjet xəttinin elə sonluğu bədii deyil, təbliğat-təşviqat zərurətindən irəli gəlirdi.

Filmin ideyasını, mövzusunun və məqsədini bir kənara qoysaq, bu ekran əsəri demək olar, eyniadlı baş qəhrəmanın obrazını yaradan 10 yaşlı aktyor Lətif Səfərovun üzərində qurulmuşdu.

Təbii ki, L.Səfərov filmin özülündə duran siyasi-ideoloji məqsəddən baş çıxarmaq yanında deyildi, yalnız rejissorun göstərişlərinə və öz instinktlərinə söykənib oynayırdı. Lətif ona tapşırılan vəzifənin öhdəsindən məharətlə gəlmişdi. M.Mikayilovun şəhadətinə görə, «Lətif elə birinci gündən birinci epizodu gözəl oynadı. Lətif özü ilə filmimizə lətiflik gətirmişdi». Rejissor məhz onun uşaq məsumluğundan, sərbəstliyindən və anadangəlmə duyumluluğundan filmin xeyrinə yararlanmağa çalışırdı.

Tədqiqatçı N.Sadıxov düzgün olaraq qeyd edir ki, «zəhməti və zəhmət adamlarını nümayiş etdirən kadrların özündə də plakatçılığa meyil var və bu da kolxoz quruluşunun üstünlüyünü təsdiq etməyə yönəldilib». Amma o, növbəti qənaətdə «bu plakatçılığın filmin ideya-bədiiliyinin yüksəldilməsinə dəlalət etdiyini», «lentın qarşısına qoyduğu məqsədlərin heç də aktyor oyununu öz imtiyazlarından məhrum etməyə yönəldilmədiyini», əksinə, «kinonun səssiz dövrü şəraitində filmin ideya-bədiiliyinin aktyor oyununun xüsusiyyətlərini mürəkkəbləşdirdiyini» inamını ifadə edir ki, bütün bunlara da inanmaq çətindir.

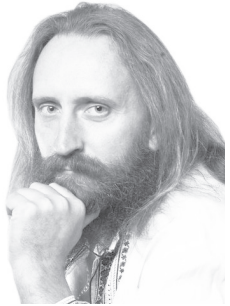
Doğrudur ki, «qəhrəmanların» xarakterik cizgiləri, o cümlədən, plastikliyi və mimikalığı obrazların ritmik rəsmi pozmur, əksinə, öz ictimai və ideya mənsubiyyətini təsdiq edir».

M.Mikayilov filmin təsirliyi və süjetin reallığını artırmaq üçün xronikal-sənədli çəkilişlərdən də istifadə edib. O, əkilmiş geniş çölləri, ilk traktorlara kəndlilərin münasibətini tamaşaçılara göstərməklə də lentin ideyasına xidmət edir. Yəni, bu torpaq keçmişin qalıqları olan qolçomaqlarla mübarizədə qalib gələn, yeni həyat quran adamlarıdır. O zaman filmə baxmış görkəmli rejissor N.Şengelaya bu sənədli kadrları filmin yaxşı xüsusiyyətlərindən biri kimi qeyd etmişdi. Həmin dövrdə geniş şöhrət qazanmış «Torpaq» (A.Dovjenko) filmindəki oxşar epizodları N.Sadıxov «heç də kino sənətində təkrar, epizodçuluq» saymasa, «dövrün qarşıya qoyduğu tələblərdən doğduğunu» qeyd etsə də, hər halda, açıq-aşkar təsiri gizlətmək çətindir. «Həmin illərdə istər ədəbiyyatın, istərsə də kino sənətinin qarşısında yeni sovet kəndinin təsviri, xüsusilə kolxoz quruluşunun təbliği və buna qarşı çıxan qolçomaqların ifşası mühüm bir vəzifə kimi qoyulmuşdu. İstər «Torpaq», istərsə də «Lətif» filmlərindəki oxşar epizodlar və kadrlar eyni hədəfə atəş açırdı, eyni məqsədə xidmət edirdi». Tədqiqatçının bu iddiası filmin təbliğat-təşviqat mahiyyətini əsaslandırmaq cəhdi olsa da, fikrimizcə, sənətkarlıq məsələlərinə zərrə qədər də dəxli yoxdur.

Sənətsünas Aydın Talıbzadə isə filmdəki təbliğat-təşviqat çalarını ikinci plana çəkib, başlıca diqqəti quruluşa yönəldir: «...Mövzu sovet kinematografiyası üçün tərifi: kollektivləşmə. Süjetin sxemi adı: qolçomaq – «qara» camaat – kolxoz sədri. Bəllidir, əlavə izaha nə ehtiyac. Amma bu gün deyirəm: səhv iş tutmuşam ki, «Lətif filmilə ciddi maraqlanmamışam. Yalnız iddialı yanaşmanı tərgitmək gərəkmiş ki, bu filmi şedevr qismində görüm və onun rejissorunu dahi Dovjenki ilə müqayisə edim» («Bizim əsr» qəzeti, 21 iyun 2001-ci il).

1930-cu il iyulun 19-da ekranlara buraxılan «Lətif» filmi nöqsanlarına baxmayaraq, «ideoloji cəhətdən sağlam ekran əsəri» olduğundan, rəhbərlik və tamaşaçılar tərəfindən yaxşı qarşılandı, üstəlik, təbliğat-təşviqat mahiyyətini yetərincə doğrultdu. Bu ekran əsəri daha çox kinoya gənc milli qüvvələrin cəlb edilməsi cəhətdən əlamətdar idi.

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Valeri SİNELNİKOV

Dağıdıcı fikirlər

Uğursuzluqlarımızın, çəkdiyimiz ağrı-acıların beynimizdə dolanan fikir və düşüncələrin, emosiyaların təzahürü olduğunu vurğulamaq istərdim. Enerjinin universal forması kimi qəbul etdiyimiz fikir, özündə yaradıcı güclə yanaşı, dağıdıcı qüvvə də daşıya bilər. Ağlımıza gələnlərin və düşüncələrimizin fiziki aləmdə müəyyən bir forma alıb maddələşdiyini yaddan çıxarmaq olmaz. Bizə sonda başağrısı gətirən şəxsi problemləri məhz öz dağıdıcı fikirlərimiz (kimin isə yox) yaradır, təhtəl şüurumuz isə dərhal beynimizə özünüdağıdıcı mexanizmin hərəkətə keçdiyini təsdiqləyən siqnallar ötürür. Bizlərdən bir çoxunun ağlına belə gəlmir ki, dilimizə gətirdiyimiz sözlərdə və ya ağlımızdan keçirdiyimiz fikirlərdə necə böyük bir qüvvə gizlədir. Biz sözləri əksər hallarda qeyri-ixtiyari, düzülüşünə varmadan, deyilişinə diqqət etmədən tələffüz edirik. Nə vaxtsa işlədilmə qaydalarını öyrəndiyimiz sözlərlə daxili hiss və emosiyalarımızı ifadə edir, ağzımızdan çıxan sözlərin yaratdığı təsirin sonradan hansısa həyat təcrübəsi şəklində formalaşmış geriyə qayıda biləcəyini ağlımıza belə gətirmirik. Məşhur atalar sözündə deyildiyi kimi: - "Nə əkərsən, onu da biçərsən". "Enerji heçdən yaranmır və ya yox olmur; yalnız bir formadan başqa formaya keçir" kimi ifadə olunan təbiət qanununun olduğunu bilsək də, mənasını dərk etmir, dediklərimizin fərqi varmır. Belə hesab edirik ki, əgər kiməsə lənət yağdırır, mənfə, yəni dağıdıcı enerji göndəririksə, o bunu qəbul etməlidir. Amma nəzərə almırıq ki, kimə isə düşünmədən ünvanladığımız kin-küdurət, qəzəb, nifrət son mərhələdə daha böyük qüvvə ilə geriyyə, özümüzə də qayıda bilər (taylı tayını tapar).

Bəzən özümüdə qarşı ədalətsizlik kimi qəbul etdiyimiz, haqsızlıq, uğursuzluq heç də düşünülüyü kimi bizə zərər vermək məqsədilə edilmir. İnsanın qada-qarğışın köməyiylə şüurlu surətdə öz məqsədinə nail olmağa çalışması isə, əlbəttə ki, ağılsızlıqdır. İnciklik, kin-küdurət, qəzəb, xəbislik, paxıllıq və s. kimi mənfə emosiyalar yaradan vasitələrdən məqsədinə çatmaq üçün istifadə edənləri lənətləməklə dayandırmaq mümkün deyil. Müəyyən nəticə əldə etmək istəyənlər bəzən istifadə etdikləri vasitənin fərqi varmır, kiminsə yolunu kəsib haqqını tapdığını nəzərə almırlar.

Ədalətsizliklə qarşılaşanda əziyyət çəksək də, yaradan qarşısında hamının bərabər olduğunu yadırmızdan çıxarmamalıyıq. Həm də, bu gün bir şəxsin qəzəbli olub və ya digər səhvə yol verməsi, hələ onun başqalarından pis olması anlamına gəlmir.

Bəs, onda hansı emosiyalar, bizə ağrı-acı gətirə bilər?

Təkəbbür və eqoizm

"Sən hər şeyə həddindən artıq ciddi yanaşırsan, - don Xuan as-tadan dilləndi. Və özünü çox vacib, əvəzolunmaz adam sayırsan. Bu baxış bucağını dəyişməlisən! Özünə bu qədər yüksək dəyər versən, hər kiçik şeydən çıcqlanmağa haqqın olduğunu və vəziyyət ürəyincə olmayanda istədiyən vaxt dönüb gedə biləcəyini düşünəcəksən. Bəlkə, sən elə bilirənsən ki, bununla gücünü, xarakterini göstərirənsən. Amma qətiyyənlə belə deyil! Əslində deyingən və özündənrazı birisən!" (K.Kastaneda: "İkstlana səfər").

Xristian dinində bu hiss ölümçül günahlardan biri sayılır. Və demək olar ki, əbəs yerə yox. Məhz təkəbbür və özündənrazılıq insanın çəkdiyi ağrı-acı və sağalmaz xəstəliklərin, eləcə də vaxtsız ölümün başlıca səbəblərindəndir. Bütün zərərli fikir və düşüncələrin, emosiyaların mənbəyi, məhz təkəbbürdən qaynaqlanır. İnsan özünü kimdənsə və ya nədənsə yuxarı tutanda başqalarına hərəqət edib onları mühakimə etməyə haqlı olduğunu düşünməyə başlayır. Toplum qarşısında öz üstünlüyünü düşünüb qəbul etmək yekəxanalıq və digərlərini aşağılamaq (söz, fikir və ya hərəkətlə) istəyi yaradır. Əvəzolunmazlıq hissənin təhtəl şüurumuzda yaratdığı aqressiya, sonradan özümüdə qarşı da çevrilmiş olur. Bu duyğu insanın aləhlilik iddiasına düşməsinə aparıb çıxarır, özünü, öz ağıl imkanlarını, müdriqliyini digərlərindən yuxarıda qoymağa cəhd etməyə sürükləyir. Təkəbbürlü insan həyatında baş verən gözlənilməz ağrı-acılı vəziyyətləri çətinliklə qəbul edir, onlarla barışa bilmir.

O, ətraf aləmi öz anladığı kimi qəbul etdiyindən, məhz öz dünyabaxışının ən düzgün və məntiqli olduğu qənaətinə gəlir. Belə hallarda nə etdiyinin fərqi varmadan başqalarına zülm etməyə, əzab verməyə başlayır, ətraf aləmi zorla özünə tabe etdirməyə çalışır. Əhatə olunduğu aləmlə özü arasında bir araya sığışdırılmayan nə varsa onu narazı salır, qəlbində ətrafdakilərə qarşı qəzəb, kin-küdurət, hərəqət, xəbislik və s. kimi aqressiv emosiyalar doğurur. Bu da öz növbəsində müxtəlif xəstəliklərə zəmin yaradır, bəzən, həтта ölümə qədər aparıb çıxarır. Təkəbbürlük - başqaları üzərində öz üstünlüyünü iddia etmək və ya əksinə, onları özündən aşağıda görməkdir.

İndi bir anlıq təsəvvür edin ki, hüceyrə bütöv orqanizmin maraqlarını nəzərə almadan onunla şəxsi məqsədinə çatmaq üçün mübarizə aparır. Belə hüceyrə orqanizmə lazımdır? Hansısa hüceyrə orqanizmə öz şərtlərini diqtə edə bilirmi? Yox. Orqanizm, əlbəttə ki, gec-tez xərçəng yarıdacaq bu hüceyrədən can qurtarmağa çalışacaq. Bibliyada da təkəbbürlü bağlı çox düzgün hesab etdiyim sətirlər var: "Aşağılanan insan əvvəl ruhən əzilsə də, sonda taleyiylə barışmaq ona şan-şöhrət gətirər"; "Dinsizləri digərlərindən lovgalıq və təkəbbürlük fərqləndirir. Bu isə günahdır"; "Alın yazısı ilə barışanların qəlbində yaranan Allah xofu sonda bəl ruzi-bərəkət, zənginlik və şan-şöhrət gətirər"; "Təkəbbürün alçaldığı insan, taleyiylə barışsa ləyaqəti ancaq bundan qazanmış olar" və s.

Bəs, bu məhvəddici hissdən necə qurtulmaq olar? Təkəbbürlü hərəqət də bəzən xoş niyyətlə - öz dəyərini, bənzərsizliyini və üstünlüyünü dünyaya göstərmək məqsədilə edilir. Axı, istənilən şəxs bu dünyaya əbəs yerə gəlmədiyinə, yaşamının hər hansı bir məqsədə xidmət etdiyinə inanmaq istəyir. Amma öz dəyərini və bənzərsizliyini başqalarından üstün olduğunu düşünüb qabartmaq - bu təhtəl şüurda digərlərinin məhvini proqramlaşdırmaq deməkdir. Yəni, əgər mən başqalarından ali və üstünəmsə, onda demək o biriləri pis, nadan və acizdir.

Əslində isə, yüksək anlamda biz hamımız bərabərik. Birdəfəlik dərk etməliyik ki, pis və ya yaxşı, lap yaxşı və ya lap pis insan yoxdur. Sadəcə biz onlarda görmək istədiyimizi görürük. İnsan özünü nə qədər yuxarıda hiss edirsə o qədər aşağılanır. Başqalarının gözündə nə qədər yaxşı görünməyə istəyiriksə, o qədər pis görünürük. Təkəbbürlü insan - qapalı insandır. Digər insanı başa düşməkdən imtina etmək öz mənfəvi aləmini yoxsullaşdırıb miskinləşdirməkdir. Bu da son mərhələdə bizi tənhalığa aparıb çıxarar, özümüdə qapanıb məhv olmağı bizə səbəb olar. Həkimlik təcrübəmdən bilirəm ki, təkəbbürdən necə ağır xəstəliklər doğa bilər və bu hissdən qaçıb qurtulmaq necə vacibdir. Bir dəfə qəbuluma depressiyada olan ortayaşlı qadın gəldi. Xəstəlik güclü baş ağrısı, xoşagəlməz ürəkbulanma ilə müşayiət olunurdu. Qadın sağalmaq üçün artıq bütün üsullardan (ekstrasens, "nənəmin dərmanı" və c. kimi) istifadə etsə də, bir nəticə hasil olmamışdı. Xəstəliyin səbəbini müəyyənləşdirmək üçün trans halına saldıgımız qadın təhtəlşüuruna müraciət etdik. Seans vaxtı aldığımız cavab tək bizim yox, xəstənin özü üçün də gözlənilməz oldu. Şüur, "xəstəliyi mən çağırmışam ki, sənə əzab versin", - deyir - istəyirəm əzab-əziyyətdən keçib təkəbbür və lovgalıqdan, yekəxanalıq və başqalarını aşağılamaqdan, özünəvurğunluqdan əl çəkənsən".

Özünü üçün təkəbbür hissindən azad olunma proqramı tərtib edin. Bunun üçün ilk növbədə taleyinizlə, həyatınızda baş verənlərə bağlı məsuliyyəti məhz öz üzərinizə götürməyi öyrənin. Onda özünüz də daxil olmaqla kimisəni nədənsə təqsirləndirməyə lüzum qalmaz. İstənilən vəziyyətin pozitiv tərəflərini görmək lazımdır. Mən orta məktəbi qurtarıandan dərhal sonra Leningrada (indi Sankt-Peterburq) gedib Hərbi-tibbi akademiya qəbul olunmaq üçün sənəd verdim.

Validəyinizlərim məni hərbi həkim - zabit kimi görməyi arzulayırdılar, elə özüm də hərbi forma geyinməyin əleyhinə deyildim. Amma hərbi həkim olmaq arzumdən imtina etməli oldum. Belə ki, tibbi komissiyadan keçə bilmədim. Ancaq ruhdan düşüb təəssüf hissi də keçirmədim və həmin il imtahan verib tibb institutuna daxil oldum. Bir neçə il keçdikdən sonra isə artıq tibbi komissiyadan keçməyimə əngəl olan həkimləri (akademiya) minnətdarlıq hissi ilə yad etməli oldum. Unutmaq olmaz ki, hər insan özü yaratdığı bənzərsiz aləmdə yaşayır. Hər hansı varlığın təkrarsızlığı da bununla şərtlənir. Təsəvvürünüzə trilyon sayda müxtəlif hüceyrədən ibarət insan orqanizmi gətirin. Onları nə birləşdirir? Həyat! Vəhdətə can atırıqsa, vahid orqanizmə uyğunlaşmalıyıq. İlk baxışda bütün hüceyrələr eyni görünür: pisi və ya yaxşısı yoxdur. Ürək və ya beyin hüceyrəsi düz bağırsağın hüceyrəsindən heç nə ilə fərqlənmir, onların biri digəri olmadan yaşaya bilməz. İstənilən orqanizm - hüceyrələri bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan balanslaşdırılmış bir sistemdir. Amma bununla yanaşı, onlardan hər biri həm də orqanizmə bütövlükdə fayda verə biləcək spesifik funksiyaları həyata keçirir və özünəxas şəkildə bənzərsizdir. Hüceyrə yalnız o vaxt orqanizmdən özünə lazım olanı ala bilər ki, vəziyyətinin öhdəsindən gələ bilsin. Şüuraltı səviyyədə hər insan kainatın bir parçasıdır. Həm də, tək insan yox, istənilən canlı məxluq, istənilən əşya və s. Və burada biz hamımız Yaradan qarşısında bərabərik. Bizi yalnız bir ümumi məqsəd birləşdirir - vəhdətə can atmaq, yəni ali şüur olan Allaha yaxın olmaq. Və yüksək anlamda hər kəs kainatın ümumi inkişafına öz töhfəsini verir.

Bir yaxşı təlim var. Mən sizə onu vaxtaşırı yerinə yetirməyi məsləhət görürdüm! Rahatca əyləşib sakitləşin. Ürəyinizdə danışmağı dayandırın. Fikrinizə gətirin ki, gözləriniz qarşısında ətrafa işıq şüaları yayan açıq mavi rəngli parlaq sahə var. İndi də təsəvvür edin ki, sizi daxilədən bax belə açıq mavi, get-gedə daha parlaq olan işıq seli bürüyür. Və elə bu an ürəyinizdə ali şüur olan Allaha müraciət edin. Fərqi yoxdur siz Allaha inanırsınız, yoxsa Kosmik şüura. Kainatın şüurlu başlanğıcı ilə bağlı istənilən təsəvvür bu müraciət üçün yetərlidir. Və bu ali güclərdən birinə qeyri-adi bir xahişlə müraciət edin. Bu gücdən özünüz üçün hər hansı maddi və ya mənfəvi sərvət yox, sadəcə daxilinizi doldurub, sizi kainatın harmoniyasına kökləməsinə, yənləndirməsinə xahiş edin.

Tərcümə edən İradə ƏLƏSGƏROVA

Təkəbbürün fəsadları

Sözə, bədii mətnlərə tarixin bütün dövrlərində ehtiyac olub. Söz – zamanın biləyindən yapışan, onun nəbzini yoxlayan bir təbib olub həmişə. Gərdişin əli hər yerdən üzüləndə, dünya qələmin gücünə, bədii sözə söykənib. Bunu zaman-zaman sınaqlardan keçən ədəbiyyatımız da təsdiqləyir. Təəssüf ki, yazılan gözəl əsərlərlə yanaşı, bu günün mənzərəsi fonunda yaşanan xaos bir söz bumuna da şahid olur. Bu, əsl sözə qiymət verən oxucularda bir xəyal qırıqlığı yaradır. Ədəbi mühitdə yaşananlar, məsələ, yaşından, təcrübəsindən, istedadından asılı olmaya, romançılığa aludə olmağın bu gün bir dəb halını alması, nəticədə sözün urvatdan düşməsi ədəbiyyatsevərləri məyus edir. Beləyə yazarlarımızın tarixin dolanbaclarından keçib gəlmiş əsərlərinə bir daha üz tutmağa dərin ehtiyac duyulur. Bu baxımdan, dəyərli ədəbi nümunələrdən örnəklər verməyi planlaşdırmışıq. Beləliklə, Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Almas İldırımın şeirləri ilə missiyamızı davam etdiririk.

O mənimdir əzəldən

*Əsmə, ey sabah yeli, böylə müxalif əsmə,
Tellərini pozduğun o sevdalı yar mənim.
Söz verdin gələcəyəm, gəl də, yolumu kəsmə,
O göy dəniz, yaşıl dağ, o güllü diyar mənim.*

*Könlüm alov saçarkən vulkan kimi dərinədən,
Nə qorxum bir yolsuzum, imansızın birindən.
Bir ah çəksəm çalxanar, dağlar qopar yerindən,
Tarixlərdən ün almış bir şöhrətim var mənim.*

*Kim keçər dünyaları məst edən o gözəldən?
Mən onun öz yarıyam, o mənimdir əzəldən,
Yolunda döyüşürəm, vəz keçməm bu əməldən,
Ya o mənim olacaq, ya qanlı məzar mənim.*

Əlvida, Bakı!

*Əlvida, ey müşfiq ana, əlvida...
Bu anda qəlbimdə nə dərin qəm var,
İçimdə bir sızı, gözümdə nəm var,
Əlvida, ey müşfiq ana, əlvida...*

*Səndə keçib getdi iyirmi dörd yaşım,
Bir zaman bələdan çıxmadı başım,
Sən oldun həmdənim, dərddi yoldaşım,
Laylalar söylədin mana, əlvida...*

*Mən sana yad deyil, doğma oğuldum,
Öz qanından gül yaxanda doğuldum,
Günahım, "can" dedim sana, qovuldum,
Acımadın bu qurbana, əlvida...*

*Yox oldu Çəmbərəkəndi gözlərdən,
Batıb getdi Pırvənzəli izlərdən,
Kim nə anlar bu çarpaşqı sözlərdən,
Bunlar bir xatirət mana, əlvida...*

*Bir zaman qoynunda mən də yaşadım,
Sokakdan-sokaka səsləndi adı,ım,
Bilməm sənəckəmi səndəki yadı,ım?
Bəlkə də, dönəməm sana, əlvida...*

*Bax nə deyir yənə bu coşqun Xəzər,
Qoynunda Şimaldan gələn yad gəzər,
Bu bir dərd ki, məni ömrümcə əzər,
Salır məni haldan-hala, əlvida...*

*Uzaqda qaralır Qızlar qalası
Söylər ki, başımın çoxdur bəlası,
Nərdə öz oğulu, igid balası,
Acısın düşdüyü oda, əlvida...*

*Mənim günahım yox, məni bağışla,
Çox çarpışdım, düşdüm tufanla, qışla,
Bəzən salam göndər sən də bir qışla
Getdiyim yer Türkiştana əlvida...*

*Əlvida, ey gözəl Bakı, əlvida!
Sağlıqla qal, son sözüüm bu, əlvida!..*

Almas İLDIRIM

Nərdə məni gül qoynunda doğuran, Xəmirimi göz yaşıyla yoğuran

Yaralı olmasaydı

*Kim ovçu niyyətiylə gəzərdi bu dağları
Sinəsində can alan maralı olmasaydı?
Kim şair həsrətiylə süzərdi bu dağları,
İçindən qəlbi qırıq, yaralı olmasaydı.*

*Of... Duman çökdü yənə bu könül dağlarına,
Kim gətirmiş adımı solğun dodaqlarına?
Kim düşərdi həyatın görünməz ahlara,
Bu könül o könlüdən aralı olmasaydı?*

*Kim məni saldı bilməm dayanılmaz bu dərdə,
Nərdə mənim öz yuvam, öz elim, günüüm nərdə?
Anam məni doğurub yaşatmasaydı orda,
Ya içimdəki bülbül oralı olmasaydı...*

1931, Aşqabad

Qərib quşuma

*Qərib quşum, bu gəlişin nərdən,
Uçub gəldin hansı dağdan, dərədən.
Mən anlamam köksündəki yarıdan,
Bihüddür, mənə də məlhəm arama,
Məlhəm olsa, qoyaram öz yarama...*

*Hansı cəllad o köksünü dişləyən,
Əski bir yaramı öylə işləyən?
O səs nə, içində dərdə başlayan?
Beyhüde dinlətmə mana nəvəni,
Mən nə bilim kimlər yaxmış yuvanı...*

*Kim dost ola, yarana kim ilişə?
Bir eş bulsam, bu dərdimi bölüşə.
Gəl aldanma üzündəki gülüşə,
Dal ruhuma, keçirdiyim anı gör,
Gir qəlbimə, içdən axan qanı gör...*

Əsir Azərbaycanım

*Nərdə məni gül qoynunda doğuran,
Xəmirimi göz yaşıyla yoğuran,
Beşiyimdə "layla balam" çağırın,
Azərbaycan, mənim baxsız anam oy,
Neçə bir il həsrətinlə yanam, oy?..*

*Salam desəm, ruzgar alıb götürsə,
Ağrı dağdan Alagözə ötürsə,
Gur səsimi göy Xəzərə yetirsə,
Xəzər coşub zəncirini qırar oy!..
Höküm etsə, bu sərsəm gediş dursa oy!..*

*Xəbər alsam Muğanımdan, Milimdən,
Nazlı Bakım, o neft qoxan gülümdən,
Kim demiş ki, düşmüş adı dilimdən,
Azərbaycan, mənim eşsiz yurdum oy!..
Ölməz eşqim, içimdəki dərdim oy!*

*Gönlümə tək Kəbə yaptım səni mən,
Sənsiz nədəm qütbət eldə günü mən,
Sənsiz nədəm Allahu mən, dini mən,
Azərbaycan, mənim tacım, taxtım oy!
Oyanmazmı kor olası baxtım oy?!*

Susun

*Yürüyürük, yolumuz tikan, çala, dağ, dərə,
Qəlbimiz alov aldı bir sönməz ehtirasdan.
Yürüyürük, bu yolda qurbanlar verə-verə,
Varlığımız küllə oldu düşdüyümüz bu yasadan...*

*Susun, siz bari susun, gəlsin diləgə dağlar,
Titrəsin acılardan zəhər sunan dodaqlar.
Vətən atəşdə, qanda, Araz coşar, Kür ağlar,
Sizlər utanmadınız o talanmış Qafqasdan.*

1935, Elazığ

Mənim türkünüm

*Aşiqəm, cismim əgər buzlu cəhənnəmdə yana,
Daşmaz qorxulu dağlar bu tükənməz yasımı...
Gör mələklər verələr cənnəti-əlayi mana,
Söyləmə: istəməm ol cənnəti, ver Qafqasımı!*

*Qafqasın eşqi bütün zər dolu dünyaya dəgər,
Desələr yurdu unut, al "Yeni dünya"yı əgər,
Söyləmə, eşqimi ver, haqqımı ver, yurdumu ver,
Dinləsin qoy bütün ələm bu boğulmaz səsimi!*

Qütbətdə

*Mən torpağı atəşlə yoğrulmuş bir diyarın
Doğdum yad çəkmələrlə çeynənən yaxasında.
Ömrünü udub keçən hər qışın, hər baharın
İçində mən ağlamam yalnız onun yasında...*

*Basdığım hər torpağın qoy cənnət olsun üzün,
Mən onu bir an üçün tapdayıb keçəcəyəm.
Varsın da buz bağlasın hər bir çəsmənin gözü,
Mən yənə o içdiyim ağudan içəcəyəm.*

*Varsın hər çiçək, mana versin baharı müjdə,
Qəlbimdəki dağların getməz başından qışı.
Mən edəməm eşqimə yad bir məbədə səcdə,
Burax, getdiyim yolun tufanlar olsun eşi...*

*Mən qütbətdə ölərsəm qəlbimə salma çilə
Söylə, dostlar gömməsin nəşimi torpaqlara.
Yaxaraq vücutumu küllə edib verin yelə,
Bəlkə, bir zərrə alsın ruzgar bizim dağlara.*

*Mən ölmək istəməm, görmədən doğma yurdu,
Mən orda ağlamışam, mən orda güləcəyəm.
Söylə, qoy sevinməsin Kremlin vəhşi qurdu,
Mən tufanla doğuldum, tufanla öləcəyəm!..*

Bakı

*Bir zamanlar adına eşq oxudum ellərə,
Şimdi artıq qəlbimin içində inlə, Bakı...
Uğrunda çarpışanlar qolları bağlı getdi,
Mən yanaraq küllə oldum sənə dərddinlə, Bakı...*

*Bir gün istiqlal dedin, biz atıldıq qovğaya,
Sən bağrında qanlı bir yer açdın Moskvaya,
Kim dedi çevriləsən leş qoxan bir yuvaya?
Kim dedi bir mujikin əmrini dinlə, Bakı?*

*Dünyanın atəş dolu sinəsi mənim deyər,
İlk olaraq atəşi verdin Prometeyə...
O zəncirləndi Qafa, sana can deyər-deyər,
Gömlüdü könlülərə eşqi sənənlə, Bakı...*

*Sən zümrüd bir tac ikən bizim qoca Qafqasa,
Düşməyə sevinc verdin, bizi düşürdün yasa.
Eşqimi qanla boğdu, mən dostumu deyim rusa?
Odlu köksüm qabarmış daşan bir kinlə, Bakı...*

*Yanarkən Səbayeldə hər axşam yaşıl mayak,
Yolumu illər ilə gözləyən annəm oyaq...
Taleyə bax, uzaqlar yaxın, yaxınlar uzaq,
Uzaq dağlar arından gəl məni dinlə, Bakı...*

25 iyul 1935, Elazığ

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər nəsə öyrənməyəcək. Mütləq öyrənəcək. Çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib. Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözümlə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiklərimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma, təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə, həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik.

Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Şəhərlər necə yaranıb?

Biz şəhərləri sivilizasiyanın bir hissəsi hesab edirik. Ən müxtəlif insanlar bir yerdə işləyib yaşamaq öyrənəndə, böyük şəhərlər əmələ gəlib. Şəhərlər qəsəbə, kənd arasındakı əsas fərq onların böyüklüyündədir. Şəhərlər əsasən, ən böyük yaşayış məskənləridir.

Demək olar ki, bütün şəhərlər əvvəlcə kənd olub. Kimsə ilk şəhərin harda yarandığını deyə bilməz. Onun əsasını ovçuluqla məşğul olan köçəri qəbilələr də qoya bilərdi. Yəqin ki, qədim ovçular elə bir yerə rast gəliblər ki, orada uzun müddət qalmaqla onlara xoş olub. Bu, təxminən eramızdan əvvəl 6000-ci ilə, bəlkə, ondan da əvvəllərə təsadüf edib. Eramızdan əvvəl təqribən, 3000-ci ildə insanlar artıq iri şəhərlər salıb yaşayırdılar.

Hələ çox-çox qədim dövrlərdə insanlar fikir vermişdilər ki, tutduqları bəzi heyvanları əhliləşdirib daimi saxlayanda özlərini qida ilə daha asan təmin edə bilərlər. Onlar hər dəfə acanda meşələrin canına düşüb heyvan qovmaqdan tənqə gəlmişdilər. Adamlar həm də bunu anlamışdılar ki, əgər bitkiləri özləri yetişdirdilər, daha çox məhsul toplaya biləcəklər. Bax, kənd təsərrüfatı da elə bu minvalla başladı. Lakin eyni zamanda həm köçəri həyat sürmək, həm də torpağı əkib-becərmək mümkün deyildi. Məhsulu toplamaq üçün bir yerdə uzun müddət qalmaqla lazım idi. Elə mal-qara sürülərini də hər dəfə özünə aparmaq ağır iş idi. Qəbilələr bir yerdə qalmağa qərar verəndə, kəndlər, qəsəbələr yaranmağa başladı.

Hər suala

İlk kəndlərdən indiyə heç nə qalmayıb, çünki bu yaşayış məskənləri ağacdan, gildən, heyvan dərilərindən qurulmuş tikililərdən ibarət idi. Zaman keçdikcə, insan daha uzunömürlü materiallardan istifadə etməyi öyrəndi və kəndlər böyüyərək şəhərlərə çevrildi.

Alyaskanı kim kəşf edib?

Alyaskaya ağ adamlar gələndə, onlar görüblər ki, bu yerlərdə eskimoslar, aleutlar və hindular yaşayır. Alyaska dünyada ağ adamların kəşf etdiyi və kifayət qədər öyrəndiyi ən böyük ərazilərdəndir. XVIII əsrin əvvəllərində ruslar Sibirdən Sakit Okeana tərəf irəliləyirdilər. 1728-ci ildə rus hökumətinə qulluq edən danimarkalı səyahətçi Vitus Bering Kamçatkadan yola düşərək Şərqi istiqamət götürür. O, Müqəddəs Lavrenti adası boyu üzür, amma Alyaskanın materik hissəsinə yetişə bilmir. 1741-ci ildə Bering iki kiçik gəmidə özünün ikinci ekspedisiyasını təşkil edir.

O, bu gəmilərdən birinin – "Müqəddəs Pyotr" gəmisinin kapitanı idi. İkinci gəmi – "Müqəddəs Pavel" isə Aleksey Çirikovun idarəsi altında idi. Gəmilər qarışqada bir-birindən ayrı düşür, amma onların hər ikisi Alyaskaya çatır.

Sonrakı iki yüzillik ərzində rus ovçuları Alyaska sularında xəz əldə etmək üçün müntəzəm ov edirdilər. Bu məqsədlə onlar Alyaskada çoxlu yaşayış məskənləri salırlar və ruslar tərəfindən salınmış bu kiçik şəhərlərdə hələ də rus kilsələri durur və o yerlərdə yaşayan çoxsaylı rus icmaları bu gün də var. Həmin şəhərləri hindular və aleutlar rus missionerlərinin rəhbərliyi altında inşa edirdi. Sonralar həmin ərazilərə İspaniya, Fransa və Böyük Britaniya dənizçiləri gəlib çıxsada, Alyaska rəsmən rus torpaqları kimi tanınırdı. Ruslar ordan əldə etdikləri xəzi bütün Avropa paytaxtlarına daşıyıb satırdı.

Lakin heyvanların sürətlə qırılması nəticəsində xəzin sayı kəskin şəkildə azalmağa başlayır və 1820-ci illərdən etibarən ruslar Alyaskanı tərk etməyə başlayırlar.

Rus çarı II Aleksandr Alyaskanı əlində saxlamağa o qədər də səy göstərmirdi. ABŞ Prezidenti Linkolnun dövründə dövlət katibi olmuş Uilyam H.Süard isə öz hökumətini Alyaskanın böyük gələcəyi olduğuna inandırma bilmişdi. Beləliklə, 1867-ci ildə Alyaska ərazisi Birləşmiş Ştatlara 7 milyon 200 min dollara satıldı. Başqa sözlə desək, bu torpaqların bir akırına təxminən iki sentdən də az düşdü! Bu qəribə müamələnin baş tutma səbəbləri haqda müxtəlif versiyalar var. Onların birincisinə görə Rusiya getdikcə qüdrətlənən Birləşmiş Ştatların simasında özünün Böyük Britaniya ilə rəqabətində strateji müttəfiq tapmaq istəyirdi. Tarixçilərin başqa bir qismi isə bu satışın səbəbini onda görürdü ki, Rusiyanın Krım uğrunda Osmanlı, Britaniya, Fransa imperiyaları və Sardiniya krallığı ilə apararaq udduğu ağır müharibənin (1853-1856) dövlət xəzinəsini tam tükəndirdiyindən və

Krımda möhkəmlənmək üçün külli miqdarda vəsait tələb olduğundan və zəifləmiş Rusiyanın çarı Alyaskanı Amerikadan qoruya bilməyəcəyini anladığından Krımı bir daha itirməmək, Qara dənizdə möhkəmlənmək üçün həmin ərazinin satışına üstünlük vermişdi.

Bu gün Alyaska Birləşmiş Ştatların sadəcə 49-cu ştatı deyil, həm də böyük strateji əhəmiyyət kəsb edən bir ərazisidir və onun dəyərini dollarla ölçmək mümkün deyil!

Amerikaya ilk zənci nə zaman gəlib?

Yəqin, bilirsiniz ki, yeganə yerli və əsl amerikalılar yalnız hindulardır. Bütün qalan əhalinin əcdadları o yerlərə tamam başqa diyarlardan gəliblər. Zəncilər də Amerikaya başqa ölkələrdən gəlib. Amma, yəqin, çoxunuz bilmirsiniz ki, ilk zəncilər də ora əgdərili adamlarla eyni anda gəlib. Onlar ispanlarla, fransızlarla, portuqallarla birlikdə tədqiqatçı, yaxud səyahətçi kimi gəlirdilər. Sakit okeanı kəşf edən Balboanın da, Meksikanı fəth edən Kortesin də yanında zəncilər vardı. Yeni Dünyada məhz zəncilər ilk dəfə taxıl yetişdirməyə başladılar.

Lakin daha sonralar zəncilər Yeni Dünyaya tamam başqa qiyafədə - artıq bir qul kimi gətirilirdilər. 1619-cu ildə Virjiniyanın Ceymstaun limanına bir holland gəmisi 20 zənci gətirmişdi. Gəminin kapitanı onları satdı ki, geri qayıtmaq üçün komandasına ərzaq ala bilsin. O zamanlar Amerikaya müqavilə əsasında "qul" kimi xeyli ağdərili də gəlirdi.

Söhbət öz əməyini müəyyən bir müddətə satmaqdan gedir. Lakin Avropadan gələn ağların arası kəsildikcə, gətirilən zəncilərin sayı artırdı. Bu proses 1688-ci ildə başladı və 1715-ci ildə artıq Amerikada 58 min qaradərili qul vardı. 1775-ci ildə onların sayı 500 min nəfərə çatdı. 1807-ci ildə prezident Tomas Ceffersonun xahişi ilə Konqress daha ölkəyə qulların gətirilməməsi üçün səs verdi. Lakin qul ticarəti bu qadağaya rəğmən davam edirdi. 1860-cı ildə, ölkədə Vətəndaş müharibəsi ərəfəsində Birləşmiş Ştatlarda artıq 4 400 000 zənci vardı.

Havay adaları necə əmələ gəlib?

Havay Birləşmiş Ştatların tərkibində ən gənc ştatdır. O, Sakit okeanda, Kaliforniyadan təxminən 2400 mil cənub-qərbdə yerləşən adalar qrupundan ibarətdir. Ştata səkkiz iri və çoxlu xırda ada daxildir və onun ərazisi təxminən 6420 kvadrat mil təşkil edir. Havay əfsanələrinin birində deyilir ki, bir zamanlar Pele adlı vulkanlar ilahəsi olub və adaları da elə o yaradıb. O elə indi də hərdənbir adalardakı vulkan kraterlərinə qayıdır və bu zaman vulkanlar da aktivləşərək püskürməyə başlayır. Marafidır ki, Havay adaları, həqiqətən də, okeanın dibindən qalxan nəhəng vulkanların zirvələridir. Məsələn, bütün qalan adalardan iki dəfə böyük olan Havayi adası ("Böyük Ada") püskürtüləri üst-üstə qalaqlanan beş vulkandan yaranıb. Onlardan ikisi hələ də aktiv olduğundan adanın formalaşması prosesi bu gün də davam edir.

Bu vulkanlardan biri – Mauna-Loa neçə ildə bir dəfə püskürür. 1950-ci ildə onun püskürməsi 23 gün sürmüş və bütün lava dənizə axmışdı. Bunun nəticəsində su möhkəm isinmiş, nə qədər canlı tələf olmuşdu.

İkinci vulkan – Mauna-Kea isə yatıb. O, Sakit okeanın ən yüksək dağıdır. Vulkan dəniz səthindən 4200 metr yüksəkdir, dibi isə daha 5840 metr dərinlikdədir. Əgər suyun altındakı təməmindən saysaq, bu vulkan yer üzünün ən hündür dağı olardı.

Maui adasında daha bir vulkan var – Haleakala. Onun hündürlüyü 3055 metrdir. Bu dünyada sönmüş vulkanların ən hündürü sayılır. Kraterinin diametri 20 mil, dərinliyi 830 metrdir.

London Taueri nə vaxt inşa edilib?

Londonda bir əlamətdar məkan var ki, bu şəhərə gələnlərin hamısı onu görmək istəyir. Bu Tauerdir. Adama elə gəlir ki, bu əzəmətli tikilinin hər daşında bu ölkənin tarixi və qüdrəti yatır.

İndiki Tauerin yerində bir zamanlar brittlərin, sonra romalıların və bəlkə də, saksların qalası var idi. Görünür, müasir Tauerin ən qədim hissəsinin – Ağ Tauerin inşasına hələ Fateh Vilhelm zamanında başlanıb. Qalan tikililərin əsas hissəsini isə III Henrix dövründə (1216-1272) ucaldıb. Fateh Vilhelm Taueri London əhalisini qorxutmaq məqsədiylə tikirdi, lakin bu qaladan, əsasən müdafiə qurğusu kimi deyil, həbsxana kimi istifadə olunurdu.

London Taueri indi də bir cəbbəxana kimi fəaliyyət göstərir. Lakin İkinci Dünya müharibəsi zamanında bura yenə həbsxana olmuşdu. Tauer Londonun köhnə hissəsində yerləşir və 5 hektarlıq bir ərazini tutur. Qala divarı bir zamanlar içi su ilə dolu olmuş dərin yarğanla əhatə edilib. Bu yarğanın suyunu 1843-cü ildə qurutdular. Tauerdə hərbi qarnizonun yerləşməsinə baxmayaraq, bura gələn turistləri daha çox "bifiter" ("ətyeyən") adlanan şəxslər maraqlandırır. Bifiterlər Tauerin qarovulunu çəkmək üçün məxsusi olaraq seçilmiş 40 nəfərlik bir dəstədir. Onların xüsusi geyimi də var. Həmin geyim ya VIII Henrix, ya da VI Eduard dövrünə aiddir. Qarovul dəstəsinə bu qərribə adı isə ona görə veriblər ki, qədim zamanlarda bu şəxslərin daha güclü və qəddar olması üçün onlara hər gün külli miqdarda ət yedirirmişlər.

Plastması kim kəşf edib?

"Plastmas" sözü "formasını dəyişə bilən plastik kütlə" mənasını daşıyır.

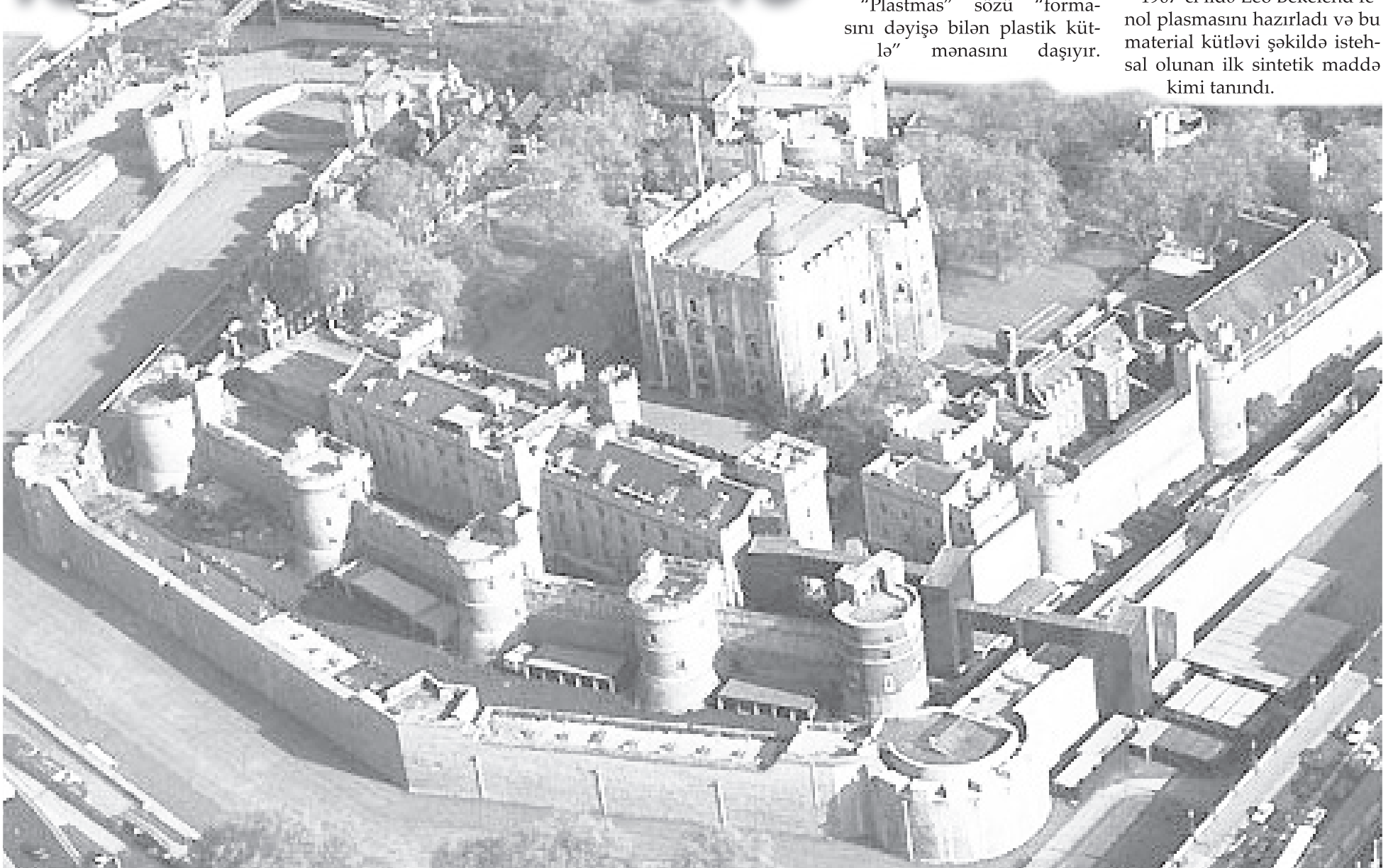
Qızdırılmış plastmas plastilinə oxşayır və ondan plastmas soyuyarkən öz formasını saxlayan cürbəcür əşyalar düzəltmək mümkündür. Plastmas düzəldərkən kimyaçılar molekullardan başlayırlar. Müəyyən maddələrin molekullarını zəncir kimi bir-birinə birləşməyə məcbur edirlər və onlar artıq adi molekullardan fərqlənməyə başlayır və tamam başqa xassələrə malik olurlar. Molekulların belə zəncirlərdə birləşməsi prosesinə polimerləşdirmə deyirlər.

Polimerləşdirmə vasitəsilə ondan yeni materiallar hazırlanır. Polimer tikələri toz şəklində üyüdülmür, ya da onlar çox kiçik parçalar şəklində xırdalanır. Onların üzərinə rəng, habelə elastiklik verən maddələr qatılır. Hələ 125 il qabaq kimyaçılar artıq plastması tanıyırdı və onunla işləyirdilər. Vinil 1838, stiro - 1839, akril - 1843, poliester isə - 1847-ci ildə əldə olunub. Lakin o zamanlar hələ sintetik materiallara o qədər də ehtiyac duyulmurdu, çünki ağac, metallar, rezin, dəri və fil diş kimi materiallar hələ bol idi. İlk əvvəl fil diş tükəndi və bu materialın əvəzində tapan şəxsə mükafat da vəd olundu.

Bu problem üzərində çalışarkən Con Hayt və onun qardaşı İsayya Hayt 1870-ci ildə patentləşdirdikləri sellüloidi aldılar. Sellüloidin bir çox çatışmazlıqları var, lakin onun kəşfi qalan kimyaçıları da bu sahədə işləri canlandırmağa sövq etdi.

1907-ci ildə Leo Bekelend fenol plasmasını hazırladı və bu material kütləvi şəkildə istehsal olunan ilk sintetik maddə kimi tanındı.

bir cavab

Aydən

N 28(87) 19.08.2016

Heminqueyin evindən oğurlanan buynuz 49 il sonra qaytarıldı

Mərhum yazıçı və jurnalist Hanter Tompsonun həyat yoldaşı Anita Tompson ərinin məşhur yazıçı, Nobel mükafatı laureatı Ernest Heminqueyin evindən oğurladığı siğir buynuzunu 49 il sonra qaytarıb.

Anita Tompsonun sözlərinə görə, 1964-cü ildə əri Hanter Tompson Heminqueyin Aydaho ştatının Ketçum şəhərindəki mülkünü ziyarət edib. Bundan 3 il sonra Heminquey intihar edib. Ketçuma gələn Tompson "Heminqueyi Ketçuma nə aldadıb gətirdi?" adlı esse yazmaq istəyib. O, bu essədə yazıcının bu şəhəri niyə bu qədər sevdiyini aydınlaşdırmaq istəyib. Evə gələn Tompson özündən asılı olmayaraq, siğir buynuzunu oğurlayıb və onu öz qarajından asıb. Həyat yoldaşı deyir ki, Heminqueyə pərəstiş edən Hanter həmişə bu hərəkətinə görə utanırdı. Yazıçı bir neçə dəfə buynuzu Heminqueyin ailəsinə qaytarmaq istəsə də, nədənsə sonradan fikrini dəyişib. Hanter Tompson da pərəstiş etdiyi yazıçı kimi 2005-ci ildə həyatını intiharla başa vurub.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasının romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminquey – "Qadınısız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi", "Bizim həyatımız - bir şəh damlası" "7 pyes", Nəci Məhfuz - "Bildirçin və payız") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitabevim.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

"Kafka məhkəməsi"ni İsrail Milli Kitabxanası uddu

Məşhur almandilli yazıçı Frans Kafkanın arxivi ilə bağlı Xoffe ailəsi və İsrail Milli Kitabxanası arasında gedən məhkəmə, nəhayət ki, kitabxananın xeyrinə başa çatıb. Artıq Kafkanın əlyazmaları dostunun katibəsində deyil, İsrail Milli Kitabxanasında saxlanılacaq.

8 ildən bəri bu məsələ ətrafında gedən mübahisəyə İsrailin Ali Ədalət məhkəməsi nöqtə qoyub. Mətbuata açıqlama verən Milli Kitabxananın direktorlar şurasının rəhbəri David Blumberq deyir: "Məhkəmə Kitabxanaya Kafkanın arxivinin ictimai miras olmasına dair bütün işləri görməsi üçün müraciət etdi və artıq kitabxana bu məsələni rəsmiləşdirəcək."

Qeyd edək ki, Frans Kafka öz arxivini dostu Maks Broda vəsiyyət edərək onun ölümündən sonra yandırmağı xahiş edib. Yazıcının əlyazmalarının bir qismi həm də sevgilisi Dora Diamantda olub ki, Kafka ona da əlyazmaları yandırmağı vəsiyyət edib. Dora sevgilisinin vəsiyyətinə əməl edərək onun əlyazmalarının bir hissəsini yandırıb. Lakin dostu Brod Kafkanın "Oxumadan yandır" vəsiyyətinə baxmayaraq əlyazmaları saxlayıb. Məhz Brod Kafkanın bir çox əsərlərini çap etdirərək oxuculara təqdim edib. Vəsiyyətə əməl etməyən Brodun çap etdirdiyi əsərlər arasında "Qəsr" və "Proses" romanları da var. Brod 1968-ci ildə İsraildə vəfat edib. Kafkanın əlyazmaları isə Brodun katibəsi Ester Xoffedə qalıb. Artıq İsrail məhkəməsi üçüncü dəfə arxiv onların şəxsi mülkiyyəti olduğunu iddia edən Xoffenin qızları və nəvələrinin iddialarını rədd edib. Xoffenin varisləri iddia edirlər ki, arxivi Brod katibəsinə vəsiyyət edib və bu, onların şəxsi mülkiyyəti sayılır. Məhkəmə isə hesab edir ki, əlyazmalar hədiyyə predmeti ola bilməz.

ABŞ prezidenti Barak Obama Massaçusets ştatının Martas-Vinyard adasında keçirəcəyi iki həftəlik məzuniyyətə aparacağı 5 kitabın adını açıqlayıb. 2012-ci il istisna olmaqla Obama 2009-cu ildən hər il məhz bu məkanda məzuniyyətini keçirir. Sayca yeddinci olan bu məzuniyyət prezident Obamanın son məzuniyyətidir. ABŞ prezidenti özü ilə məzuniyyətə Britaniya yazıçısı Pola Honkisin "Qatarda qız" psixoloji trillerini, afroamerikalı qızın həyatından bəhs edən "Yeraltı dəmir yolu" kitabını götürəcək.

B.Obama istirahət zamanı Britaniyada Costa mükafatına layiq görülmüş "Mən şahinəm" əsərini, Nil Stivenzonun fantastik "Yeddi Həvva" romanını və 2016-cı ildə ən yaxşı avtobiografiya nominasiyasında Pulitser mükafatına layiq görülmüş "Vəhşi günlər: Serferin həyatı" kitablarını oxumağı da nəzərdə tutur.

Bundan başqa prezidentin musiqi pleylisti də açıqlanıb. İki hissədən ibarət olan bu pleylistə 29 mahnı daxildir. Əsasən major və eklektik stilə olan musiqilərin yer aldığı birinci hissəni gündüz, caz və soul-dan ibarət olan ikinci hissədəki musiqiləri isə axşam saatlarında dinləmək nəzərdə tutulub.

Məşhur Britaniya yazıçısı və publisisti Corc Oruellin heykəli "BBC" tele-radio korporasiyasının Londondakı mənzil qərargahının önündə qoyulacaq. Bu barədə "The Guardian" qəzeti xəbər verir.

Xəbərdə deyilir ki, "1984" adlı antiutopik kult romanın və "Heyvanistan" adlı povestin müəllifinin heykəli 1943-cü ildə götürüldüyü yerinə qaytarılır. Heykəlin qoyulması üçün bütün vəsait yazıcının pərəstişkarı İngiltərənin Leyboristlər partiyasının keçmiş üzvü Ben Uitaker tərəfindən ödənilib. Tuncdan düzəldilmiş heykəl BBC-nin girişində qoyalacaq. Divarda isə Oruellin məşhur sitatı yazılacaq: "Əgər azadlığın azca əhəmiyyəti varsa, o da bu insanlara eşitmək istəmədiklərini eşitdirməkdir".

Qeyd edək ki, Corc Oruell 20-ci yüzillikdə BBC-də çalışan bir çox məşhur adamlardan biridir və onun jurnalist və yazıçı kimi irsi bu gün də geniş təbliğ olunur.

Hazırladı: NARINGÜL

Core Oruellin heykəli yenidən "BBC"nin binası önündə

Barak Obamanın son məzuniyyəti üçün seçdiyi kitablar

